

Předmluva

Vážení čtenáři,

katedra trestního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy organizuje již od roku 2013 a v posledních dvou letech ve spolupráci s Metropolitní univerzitou v Praze každý rok na jaře v pražském Karolinu mezinárodní vědeckou konferenci věnovanou střídavě aktuálním otázkám trestního práva hmotného nebo trestního práva procesního. V letošním roce jsme hodlali tuto konferenci uspořádat ve čtvrtek 12. 3. 2020. Bohužel, mimořádná opatření spojená se šířením pandemie koronaviru¹ nám uskutečnění této konference zmařila.

Mrzí nás to o to více, že účast na letošní konferenci přislíbila ministryně spravedlnosti České republiky paní Marie Benešová, která tak přišla o možnost osobně si vyslechnout četné návrhy na změnu současné právní úpravy českého procesu, které by bylo žádoucí promítnout do rekodifikačních prací.

Příspěvky určené k přednesení na konferenci proto vydáváme jako kolektivní monografii tradičně v nakladatelství Leges.

V roce 2019 jsme konferenci zaměřili k otázkám hmotného práva, k deseti letům přijetí nového českého trestního zákoníku z roku 2009. Letos jsme proto zvolili téma procesní – ochranu základních práv a svobod prostředky trestního práva procesního.

Jedná se o téma aktuální a společensky závažné, a to vzhledem k permanentně probíhající přípravě nového českého trestního řádu. Stále ještě žijeme v epoše polooviční rekodifikace trestního práva, když bylo rekodifikováno pouze trestní právo hmotné – o tom, jakým způsobem se tak stalo, pojednává loňská monografie.²

Snad mnohé náměty obsažené v letošních kapitolách monografie o českém trestním procesu, doufáme, dojdou sluchu i těch, kteří nový trestní řád sepisují.

Vzhledem k tomu, že tradičními autory naší monografie jsou i kolegyně a kolegové ze Slovenské republiky, můžeme porovnávat právní úpravu, judikaturu, aktuální praxi i náměty ke zdokonalení právní úpravy v České republice a ve Slovenské republice. Práce tedy svým zaměřením přesahuje vnitrostátní rozměr.

Jsme rádi, že svými příspěvky participují na obsahu i specialisté z ústavního práva a ze správního práva. Obohacují naše poznání o nutný mezioborový přesah rozzebíraných otázek.

Jako autor příspěvku kritizujícího nedostatečnou úpravu tzv. prostorového odposlechu v trestním řízení bych si samozřejmě přál, aby legislativní praxi zaujaly

¹ Koronavirus je zjednodušené označení pro virus s názvem SARS – CoV – 2, který způsobuje nemoc COVID – 19. V prosinci 2019 způsobil koronavirus sérii virových zápalů plic v čínském městě Wu-chan, odkud se postupně rozšířil do celého světa. Během několika týdnů v únoru a březnu 2020 koronavirus zasáhl prakticky všechny státy světa. Zvláště tragicky zasáhl do života v Itálii, Španělsku, Francii a USA.

² JELÍNEK, J. a kol. *Deset let od přijetí českého trestního zákoníku*. Praha: Leges, 2019, ISBN 978-80-7502-354-4.

především moje návrhy. Ale ať se již kapitoly týkají odposlechu v trestním řízení, základních zásad trestního řízení, procesních práv poškozeného nebo jiných témat, věřím, že závažnost otázek, kterými se v práci zabýváme, i jejich aktuálnost čtenáře zaujmou.

Praha, květen 2020

prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Poskytování součinnosti uchováváním dat v kontextu respektování základních práv a svobod jednotlivce¹

Providing synergies through data retention in the context of respect for the individual's fundamental rights and freedoms

Jana Tlapák Navrátilová

Kapitola se zabývá nově zavedeným institutem v trestním řádu, který umožňuje orgánům činným v trestním řízení nařídit třetím osobám součinnost při zajištění dat v počítačovém systému. Tento institut je zkoumán především z pohledu možného porušování práva na soukromí. Část kapitoly se zabývá srovnáním tohoto nového institutu a ustanovení zabývajících se sledováním osob a věcí. Pozornost je věnována i slovenské právní úpravě. Dále je řešen tento institut i ve vztahu k povinnostem advokáta. Závěr kapitoly je poté věnován zhodnocení těchto neoprávněných zásahů do základních práv a svobod jednotlivců.

The chapter deals with the newly introduced institute in the Criminal Procedure, which permit law enforcement authorities to order third parties to cooperate in securing data in a computer system. The institute is examined primarily from the perspective of possible violations of the right to privacy. Part of the chapter deals with the comparison of this new institute and the provisions concerning the tracking of persons and things. Attention is also paid to the Slovak legislation. Further, this institute is dealt in relation to the lawyer's duties. The conclusion of the chapter is then devoted to the evaluation of these unauthorized interventions to the fundamental rights and freedoms of individuals.

1. Úvod

Vládní novelou č. 287/2018 Sb. účinnou od 1. 2. 2019 bylo do trestního řádu vloženo ustanovení § 7b, které poskytuje orgánům činným v trestním řízení možnost požadovat po osobě, která drží nebo má pod svojí kontrolou data uložená v počítačovém systému nebo na nosiči informací, uchovat takováto data v nezměněné podobě po dobu stanovenou v příkazu a učinit potřebná opatření, aby nedošlo ke zpřístupnění informace o tom, že bylo nařízeno uchování dat, a též nařídit, aby tato osoba znemožnila přístup jiných osob k takovým datům. Pod institut poskytování součinnosti tak byla podřazena povinnost třetích osob aktivně se podílet na reali-

¹ Kapitola je publikačním výstupem v rámci programu institucionální podpory vědy na Univerzitě Karlově, Progres Q02 „Publicizace práva v evropském a mezinárodním srovnání“.

zaci úkonů trestního řízení. Poskytnutí součinnosti podle tohoto institutu nepředstavuje toliko poskytnutí informace nebo odevzdání konkrétních dat, ale od třetích subjektů se vyžaduje, aby samy zabezpečily a uchovávaly data, která v trestním řízení následně mohou být použita při dokazování trestné činnosti, a současně aby zabránily zveřejnění informace, že tuto činnost pro orgány činné v trestním řízení vykonávají. Součinnost poskytovaná podle § 7b TŘ tak v konkrétním případě může mít podobu realizace úkonů trestního řízení osobami na řízení jinak nezúčastněnými, kterou se současně intenzivně zasahuje do práv a svobod jednotlivců, jichž se uložená data dotýkají. Uložením povinnosti poskytnout součinnost podle § 7b TŘ se tak v praxi orgány činné v trestním řízení dožadují po povinných subjektech činnosti, kterou tyto subjekty realizují zásah do základních práv a svobod jednotlivců způsobem vyhrazeným v souladu se zásadou enumerativnosti veřejnoprávních pretenzí výlučně orgánům veřejné moci, přičemž samotný příkaz k poskytnutí součinnosti a možnost uložení této povinnosti nepodléhá žádnému povolovacímu režimu, v rámci kterého by oprávněnost a důvodnost zásahu byla přezkoumávána soudem. Ústavní konformita poskytování součinnosti podle § 7b TŘ je proto nepochybně sporná.

2. Podstata ustanovení § 7b TŘ a smysl jejího přijetí

Zákon č. 287/2018 Sb., kterým byl s účinností od 1. 2. 2019 novelizován trestní zákoník i trestní řád, byl v České republice před jeho přijetím široce diskutován ve vztahu k zavádění trestného činu maření spravedlnosti, ale změna trestního řádu stran rozšíření ustanovení o součinnosti zůstala v legislativním procesu bez povšimnutí, a předmětné ustanovení bylo schváleno v původně navrhovaném znění. Ustanovení § 7b TŘ přitom ve svých důsledcích představuje zásadní zásah nejen do koncepce institutu odposlechů, sledování osob a věcí, ale především bez stanovení nezbytných limitů je způsobilé zasáhnout do základních práv jednotlivců, jejichž data mají být uchovávána.

Podle nově přijatého § 7b TŘ:

„(1) Je-li zapotřebí zabránit ztrátě, zničení nebo pozměnění dat důležitých pro trestní řízení, která jsou uložena v počítačovém systému nebo na nosiči informací, lze nařídit osobě, která uvedená data drží nebo je má pod svojí kontrolou, aby taková data uchovala v nezměněné podobě po dobu stanovenou v příkazu a učinila potřebná opatření, aby nedošlo ke zpřístupnění informace o tom, že bylo nařízeno uchování dat.

(2) Je-li to zapotřebí k zabránění pokračování v trestné činnosti nebo jejímu opakování, lze nařídit osobě, která drží nebo má pod svojí kontrolou data, která jsou uložena v počítačovém systému nebo na nosiči informací, aby znemožnila přístup jiných osob k takovým datům.

(3) Příkaz podle odstavce 1 nebo 2 je oprávněn vydat předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce nebo policejní orgán. Policejní orgán potřebuje k vydání ta-

kového příkazu předchází souhlas státního zástupce; bez předchozího souhlasu může být příkaz policejním orgánem vydán jen tehdy, jestliže nelze předchozího souhlasu dosáhnout a věc nesnese odkladu.

(4) V příkazu podle odstavce 1 nebo 2 musí být označena data, na která se příkaz vztahuje, důvod, pro který mají být data uchována nebo k nim má být znemožněn přístup, a doba, po kterou mají být tato data uchována nebo k nim má být znemožněn přístup, která nesmí být delší než 90 dnů. Příkaz musí obsahovat poučení o následcích neuposlechnutí příkazu.

(5) Orgán, který vydal příkaz podle odstavce 1 nebo 2, jej neprodleně doručí osobě, vůči které směřuje.“

Přijaté ustanovení rozšiřuje obecná ustanovení o součinnosti stanovením zvláštních zákonných předpokladů, jak ve vztahu k okruhu povinných osob, tak i ve vztahu ke způsobu poskytnutí součinnosti. Povinnost poskytnout součinnost má tak osoba ve specifickém postavení, tj. – osoba, která drží relevantní data nebo taková data má pod kontrolou. Není přitom rozhodné, na základě jakého právního titulu daná osoba data disponuje. Nejčastěji to budou subjekty zajišťující veřejné komunikační sítě nebo poskytující služby elektronických komunikací, ale může to být kdokoli. I soukromá osoba, v jejímž telefonu jsou uložena data, např. fotografie, obsah mailové komunikace, nebo v dnešní době celkem běžná soukromá komunikace přes různé chatovací aplikace (WhatsApp, Messenger, WeChat apod.). Stejně tak to může být např. i bezpečnostní agentura zabezpečující ochranu objektu, která v rámci poskytování služeb monitoruje soukromé objekty a má k dispozici záznamy o vstupech do nich a pohybu osob a jejich chování se v rámci střežených prostor, přičemž výjimkou není ani sdílení záznamu z vnitřních prostor rodinného domu při jeho zabezpečení a napojení na pult centralizované ochrany.²

Forma poskytnutí součinnosti nespočívá v poskytnutí informací nebo v okamžitém odevzdání dat důležitých pro trestní řízení orgánům činným v trestním řízení, ale v aktivní činnosti povinné osoby nahrazující činnost orgánů činných v trestním řízení, tj. **v nakládání s daty požadovaným způsobem bez vědomí a vůle uživatele nebo vlastníka dat, jejich uchování a zabezpečení.** Subjekt, který není orgánem činným v trestním řízení, tak sám realizuje jednání, kterým zasahuje do práv jednotlivců, osob, jichž se data týkají, resp. vlastníků těchto dat, a realizuje tak úkon trestního řízení, který může být v budoucnu využit při prokazování trestné činnosti konkrétních osob. Veřejnoprávní pretenze do práv jednotlivců v trestním řízení jsou přenášeny na soukromoprávní subjekty, které mají nahrazovat činnost orgánů činných v trestním řízení. V konkrétním případě tak může nastat situace, že uživatel realizoval svoji vůli vymazat závadovou komunikaci, ale správce servere-

² Např. aplikaci MyJablotron umožňující vzdálené sledování již v roce 2016 používalo více než 100 000 uživatelů (údaje dostupné z: <https://www.jablotron.com/sk/o-spolocnosti-jablotron/#jablotron-v-cislach>, cit. 11. 3. 2020), přičemž data z jejich bezpečnostních zařízení, včetně kamer jsou ukládány na cloudovém úložišti Jablotronu, tj. i tato data ve vztahu ke kterémukoli uživateli služby mohou být předmětem zájmu policie a ta toliko na podkladě žádosti o součinnost se může domáhat jejich uchování a následného vydání.

ru navzdory tomu tuto komunikaci neodstraní, protože v rámci poskytované součinnosti musí data uchovat v nezměněné podobě a navíc ještě způsobem, který neumožní uživateli se dovědět, že tato data jsou uchovávána, a tedy, že jeho komunikace nebyla odstraněna.

V případě dat, která jsou údaji o telekomunikačním provozu, tak dochází, bez vědomí a vůle účastníka provozu, ke změně charakteru těchto dat na data uložená na nosiči informací, jejichž režim ochrany může být oslaben. Nehledě na fakt, že trestní řád ani neřeší otázku nákladů, které s touto činností souvisejí (což v případě velkých objemů dat uchovávaných až 90 dní nemusí být vůbec částka zanedbatelná). Podstatným nedostatkem úpravy se ale jeví, že „pod rouškou součinnosti“ přenáší orgány činné v trestním řízení výkon své činnosti na třetí subjekty způsobem nerespektujícím základní práva a svobody jednotlivců.

Důvodová zpráva k zákonu č. 287/2018 Sb. shledává potřebu přijetí právní úpravy umožňující urychlené uchování dat uložených v počítačovém systému nebo na nosiči informací pro účely trestního řízení v nutnosti zajistit plnou implementaci článků 16 a 29 Úmluvy o počítačové kriminalitě ze dne 23. listopadu 2001 (č. 104/2013 Sb. m. s.) požadujících urychlené uchování dat pro účely jejich následného zajištění v trestním řízení, přičemž současně uvádí, že „*stávající právní řád České republiky neupravuje specificky předběžné uchování dat, přičemž v praxi je pro tento účel využíváno obecné ustanovení § 8 tr. ř. o součinnosti (pokud se ovšem vede v České republice trestní řízení) nebo obecných policejních postupů. Jeví se proto jako žádoucí zakotvit do trestního řádu specifické ustanovení upravující možnost předběžného uchování dat pro účely trestního řízení, které by jasně takový postup umožnilo, a návazně upravit postupy při spolupráci s jinými státy za tímto účelem.*“

Česká republika je vázána Úmluvou o počítačové kriminalitě. Způsob, jakým došlo k implementaci závazků z této úmluvy, však není nejvhodnější a neodpovídá ani jejímu cíli a požadavkům kladeným na signatářské státy. Primárním účelem Úmluvy o počítačové kriminalitě je boj proti počítačové kriminalitě a usnadnění zjišťování, vyšetřování a trestního stíhání trestných činů pod počítačovou kriminalitu podřaditelných, přičemž úmluva i přímo vymezuje jednání, která by jako trestný čin měla být postihována. V rámci závazků upravujících procesní postupy zaměřené na potírání počítačové kriminality pak přímo upravuje instituty, které to mají umožnit a mezi nimi i urychlené uchovávání dat uložených v počítačovém systému. Toto tedy nemá být institutem obecné povahy využívaným při jakémkoliv druhu kriminality, ale požadavek přijetí tohoto opatření se vztahuje „pouze“ k počítačové kriminalitě, tj. k jednáním, které úmluva požaduje postihovat jako trestné činy i podle vnitrostátní úpravy. Úmluva o počítačové kriminalitě tedy nepožaduje přijmout opatření umožňující uchování jakýchkoliv počítačových dat, ale jen specifických počítačových dat a provozních informací, přičemž charakter takovýchto opatření musí podléhat režimu dle čl. 14 a 15 Úmluvy omezujících rozsah působnosti takovýchto opatření. Tato omezení jsou vázána na druh trestné činnosti, jejíž odhalování a prokazování mají sloužit, ale i druh samotných důkazů, které mají být získány.

Úmluva o počítačové kriminalitě též v čl. 15 odst. 1 přímo stanovuje, že procesní postupy upravené úmluvou je nezbytné implementovat a používat výlučně způsobem podléhajícím „*podmínkám a zárukám stanoveným podle jejich vnitrostátních právních předpisů, které poskytnou přiměřenou ochranu lidských práv a svobod, včetně práv vyplývajících ze závazků, které převzala podle Úmluvy Rady Evropy na ochranu lidských práv a základních svobod z roku 1950, Mezinárodního paktu OSN o občanských a politických právech z roku 1966, a dalších příslušných mezinárodních dokumentů o lidských právech, a které budou obsahovat princip přiměřenosti*“. Způsob implementace, jaký zvolil český zákonodárce, tomuto závazku jednoznačně neodpovídá, když tento postup umožňuje stran všech trestných činů a bez předchozí aprobace nutnosti tohoto úkonu zasahujícího do základních práv jednotlivců soudem.

3. Poskytování součinnosti podle § 7b TŘ vs. právo na soukromí

Požadavek na uchování počítačových dat má potenciál zasahovat do soukromí jednotlivců, kterých se daná data týkají, a to v závislosti na charakteru dat, i velmi intenzivním způsobem. Navzdory tomu, zákonná úprava § 7b TŘ vůbec nenaplnňuje předpoklady pro zákonný zásah do práva na soukromí nezbytné.

Právo na soukromí je právem chráněným na ústavní úrovni, přičemž toto je chráněno nejen Listinou, ale i mezinárodními smlouvami, zejména článkem 7, článkem 10 a článkem 13 Listiny základních práv a svobod, článkem 7 Listiny základních práv Evropské unie a v neposlední řadě i článkem 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod. Podle článku 8 odst. 1 Úmluvy má každý „*právo na respektování svého soukromí a rodinného života, obydlí a korespondence*.“ Zásah do práva na soukromí je přitom možný toliko v situaci, kdy sleduje naplnění některého z legitimních cílů taxativně vymezených v čl. 8 odst. 2 Úmluvy a současně splňuje další předpoklady umožňující realizaci tohoto zásahu. Je nepochybné, že odhalování a objasňování trestné činnosti a zjišťování jejích pachatelů bude legitimním cílem spadajícím pod zájem státu na ochraně bezpečnosti a předcházení zločinnosti. K jeho dosažení na úkor zásahu do soukromí je ale nezbytné naplnění požadavků legality, proporcionality a subsidiarity. Nebude přitom postačovat, že určitý postup orgánů činných v trestním řízení je zákonem umožněn (legalita), ale vyžaduje se i naplnění podmínek proporcionality a subsidiarity zásahu do práv jednotlivce. Na naplnění těchto předpokladů by měla pamatovat již samotná právní úprava, ale rozhodná je pak její interpretace a aplikace v konkrétním případě.

Pojem soukromí je přitom vykládán extenzivně. Významnou roli sehrává judikatura ESLP jednotlivé atributy práva na soukromí interpretující, přičemž tato interpretace nemůže zůstat opomenuta ani při aplikaci vnitrostátních institutů v trestním řízení právo na soukromí ohrožujících. ESLP též opakovaně ve své judikatuře zdůrazňuje potřebu adekvátních a účinných záruk proti zneužití vnitrostátní úpra-

K otázkám prostorového odposlechu v trestním řízení a jeho chybějící právní úpravě v českém trestním řádu¹

Missing criminal law regulation of areal interception of communications and related questions

Jiří Jelínek

Kapitola pojednává o chybějící právní úpravě tzv. prostorového odposlechu (v bytě, v restauraci, ve škole, v zaměstnání etc.) v českém trestním řádu. Přitom se prostorový odposlech v praxi používá a skutečnosti při něm zjištěné slouží jako důkaz v trestním řízení. Autor naléhavě doporučuje výslovnou zákonnou právní úpravu v českém trestním řádu a uvádí požadavky na takovou úpravu.

Druhá část článku je věnována oprávnění odposlouchávané osoby požádat dodatečně, po skončeném odposlechu, Nejvyšší soud o přezkoumání zákonnosti příkazu k provedení odposlechu a zákonnosti vlastního provedeného odposlechu. Autor soudí, že de lege ferenda by bylo žádoucí zavést možnost nezákonně odposlouchávané osoby napadnout mimořádným opravným prostředkem meritorní rozhodnutí, vzešlé z nezákonných odposlechů.

The chapter deals with the lack of legal regulation of the so-called areal interception (in the apartment, in the restaurant, at school, at work etc.) in the Czech Criminal Procedure Code. Areal interception is often used in practice and the facts found while using it serve as evidence in criminal proceedings. The author strongly recommends explicit legal regulation in the Czech Criminal Procedure Code and states the requirements for such regulation.

The second part of the article is devoted to the right of the wiretapped person to request, after the interception, the Supreme Court to review the legality of the interception order and the lawfulness of the interception itself. The author considers that it would be desirable to introduce the possibility of an illegally intercepted person to challenge, as an extraordinary remedy, final decisions arising from illegal interceptions.

1. Úvodem

Tématem této kapitoly jsou otázky tzv. prostorového odposlechu v českém trestním řízení a jeho chybějící právní úprava v českém trestním řádu.

Jedná se o téma mimořádně aktuální a mimořádně společensky závažné, ostatně jako vždy, když jde v trestním řízení o vážné zásahy do občanských práv jednotlivce

¹ Kapitola je publikačním výstupem v rámci programu institucionální podpory vědy na Univerzitě Karlově Progres Q 02 „Publicizace práva v evropském a mezinárodním srovnání“.

(v daném případě práva na ochranu soukromí, práva na ochranu zpráv podávaných telefonem nebo jiným podobným zařízením, práva na ochranu soukromého a rodinného života) zaručených Listinou základních práv a svobod,² a mezinárodními dokumenty, zejména Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv.³

Prostorovým odposlechem rozumíme utajené získávání informací pomocí speciálních, pro tyto účely sestavených technických prostředků a zařízení zaznamenávajících obraz, zvuk, přesný pohyb i činnost sledovaných osob v reálném čase a prostoru. Zjednodušeně řečeno nejde ani o odposlech telekomunikačního provozu v širokém slova smyslu⁴ či získávání údajů o již uskutečněném telekomunikačním provozu,⁵ ale o sledování obrazu či zvuku v soukromí, domě či bytě, na ulici, v přírodě, na pracovišti, v dopravním prostředku, v restauraci, prostě kdekoliv je to technicky možné.

Prostorové odposlechy jsou oproti těm telefonním invazivnější. Zasahují do svobod mnohem většího počtu osob než jen telefonujících. Prostorové odposlechy zaznamenávají všechno a všechny. Jsou nečekané, nepředvídané, nepředvídatelné, a také s tím, že stále dochází ke zlepšování technických prostředků pro prostorový odposlech, jsou i výkonnější a univerzálnější.

Samotný termín „prostorový odposlech“ český trestní řád na žádném ze svých míst nedefinuje a ponechává toto vymezení nauce a právní praxi.

Aplikační praxe si při neexistenci výslovné právní úpravy prostorového odposlechu „vypomáhá“ při jeho legalizaci aplikací ustanovení § 158d odst. 2 a § 158d odst. 3 TŘ jako východiskem z nouze, protože analogická aplikace ustanovení § 88 a § 88a TŘ (dvou klasických případů odposlechů upravených v trestním řádu) by byla neústavní.

Takový postup je nejen problematický z hlediska zákonnosti, ale praktická aplikace ustanovení § 158d odst. 3 TŘ navíc přináší dlouhou řadu teoretických a zejména praktických problémů, jak o tom svědčí nejlépe i protikladná judikatura v kauze řadu let stíhaného obviněného Davida Ratha.⁶

² Právo na ochranu soukromí a na ochranu tajemství dopravovaných listin nalezneme zakotveno na úrovni českého ústavního pořádku *stricto sensu*, a to v článku 10 odst. 1, odst. 2 a dále v článku 13 Listiny. Článek 7 odst. 1 Listiny pak zdůrazňuje, že nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena, přičemž k omezení může dojít jen v případech stanovených zákonem.

³ Jedná se zejména o zásah do práva na ochranu soukromého a rodinného života ve smyslu čl. 8 odst. 1 Úmluvy; toto právo zahrnuje také ochranu korespondence (ochranu komunikace se zajištěním bezpečnosti dopravovaných zpráv). Úmluva ovšem v čl. 8 odst. 2 připouští zásah státního orgánu do uvedeného práva tehdy, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

⁴ Srov. § 88 TŘ – odposlech a záznam telekomunikačního provozu.

⁵ Srov. § 88a TŘ.

⁶ Srov. rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 7. 4. 2015, sp. zn. 4 T 21/2013, usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 17. 10. 2016, sp. zn. 6 To 106/2015, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 6. 2017, sp. zn. 6 TZ 3/2017 a stížnost pro porušení zákona podanou ministrem spravedlnosti

Oba případy ustanovení § 158d odst. 2 a § 158d odst. 3 TŘ slouží, jak také vyplývá z jejich systematického zařazení v českém trestním řádu v části druhé („Přípravné řízení“), hlavě deváté („Postup před zahájením trestního stíhání“) pod názvem „Sledování osob a věcí“ jen ke zjišťování operativních informací. Jsou to operativně pátrací prostředky sledující jiný cíl než ověřování skutečností významných pro trestní řízení.

Prostorový odposlech je specifickým důkazním prostředkem, pomocí kterého je možné získávat a zajišťovat věci důležité pro trestní řízení. Odhalování a dokazování těch nejzávažnějších druhů trestné činnosti prostřednictvím klasických prostředků je málo efektivní a v některých případech dokonce nemožné.

Efektivní a účinné odhalování a dokazování těch nejzávažnějších druhů kriminality si vyžaduje použití specifických a zároveň silně ofenzivních prostředků, které umožňují získávání objektivních a nezkrivených informací o kriminálním jednání.

Rozkrývání specifické trestné činnosti (korupce, drogová kriminalita, kuplířství, nedovolený obchod s lidmi, s pornografií, legalizace výnosů z trestné činnosti, organizovaný zločin, terorismus) činí v praxi nemalé potíže, což způsobuje disproporci mezi veřejným zájmem na jejím postihu a dodržováním práva na spravedlivý proces.

Je potřebné si uvědomit, že sice na jedné straně jde o efektivní, ofenzivní a účinný prostředek směřující k odhalování závažných druhů trestné činnosti, ale na druhé straně jde také o prostředek ofenzivní, který silně zasahuje do oblasti základních lidských práv, na což již několikrát ve své judikatuře upozornil i Evropský soud pro lidská práva. Využití odposlechů, tedy nejen tzv. prostorového odposlechu, v trestním řízení je proto potřebné vždy důsledně zvažovat. V každém případě je potřebné dbát na splnění zákonných podmínek, na jejichž naplnění je jejich použití vázané a na respektování základních zásad trestního řízení. Při splnění zákonných podmínek, na které se použití uvedených prostředků váže, je takto získaným informacím, věcem či listinám v trestním řízení přiznána povaha zákonného důkazu.⁷

Vždy je třeba důkladně a důsledně zvažovat, zda je využití takto ofenzivních prostředků v dané situaci nezbytné, zda stanoveného cíle nelze dosáhnout i jinými prostředky, neboť odposlechem nepochybně dochází k zásahům do soukromí osob.

v neprospěch obviněného D. Ratha čj. MSP-87/2017-03D- SPZ/1. Příslušná ustanovení českého trestního řádu zní:

§ 158d odst. 2 TŘ: Sledování, při kterém mají být pořizovány zvukové, obrazové nebo jiné záznamy, lze uskutečnit pouze na základě písemného povolení státního zástupce.

§ 158d odst. 3 TŘ: Pokud má být sledováním zasahováno do nedotknutelnosti obydlí, do listovního tajemství nebo zjišťován obsah jiných písemností a záznamů uchovávaných v soukromí za použití technických prostředků, lze je uskutečnit jen na základě předchozího povolení soudce. Při vstupu do obydlí nesmějí být provedeny žádné jiné úkony než takové, které směřují k umístění technických prostředků.

⁷ ZÁHORA, Jozef a kol. *Dokazovanie v trestnom konaní*. Praha: Leges, 2013, s. 251. ISBN 978-80-87576-76-2.

Stejně tak musí být splněny zákonné podmínky stanovené trestněprocesními předpisy, a to při současném respektování principů spravedlivého procesu.

Zájem veřejnosti na odhalování a potírání trestných činů tak nelze bez dalšího nadřadit nad zájem na ochraně osob nevinných (byť v postavení osob podezřelých) a nad neméně důležité ústavní principy demokratického právního státu.

Současný diskurs o odposleších (tedy nejen prostorových) v České republice je veden například o otázce, které odposlechy jsou zákonnými důkazy, a které nikoliv, kdo může odposlechy uskutečňovat (orgány činné v trestním řízení, soukromé osoby, zpravodajské služby), zda mohou skutečnosti zjištěné z prostorových odposlechů pořizovaných v obydlí posloužit za důkaz stejně dobře i proti obžalovaným v jiných trestních případech,⁸ zda mohou informace získané odposlechy v jednom typu řízení (trestním) být využity v jiném typu řízení (správním), svévolnost při vydávání příkazů k odposlechu za situace, kdy až z provedených důkazů se má zjistit, zda odposlouchávaná osoba se dopustila trestného činu, absence či nedostatečné odůvodnění příkazu k odposlechu.

Jestliže výslovná úprava prostorového odposlechu v trestním řádu chybí, potom těžko můžeme posuzovat legitimitu tzv. prostorového odposlechu.

V České republice vzbudila také v nedávné době pozornost hojně medializovaná kauza soudce Vrchního soudu v Praze, který byl obviněn z údajné trestné činnosti, a ve které hrály důležitou roli „odposlechy“, zejména odposlechy z úřední kanceláře soudce.

Zajímavosti na celé kauze dodává skutečnost, že odposlechy byly provedeny v budově soudu a úřední místnosti (kanceláři) přidělené tomuto soudci a že nepochybně zachytily i skutečnosti a informace při poradě senátu o rozsudku, které nesmí být podle ustanovení trestního řádu přítomen kromě soudce, přisedících a zapisovatele nikdo jiný a jejíž obsah má zůstat utajen (§ 127 odst. 1 TŘ), případně i jednání v tzv. neveřejném zasedání soudu, o kterém platí totéž (§ 242 odst. 2 TŘ). Odposlechy zachytily skutečnosti nejen z jednání, které mohlo být předmětem operativního zájmu policie v dané kauze, ale i nezjištěný (a pravděpodobně ani nezjistitelný) počet dalších jednání, které s celou kauzou nemusely mít nic společného. Stalo se tak opakovaně a nikdo neví, jaký je další osud takových záznamů.

Okolnost, že se tak stalo v budově soudu, do něhož je jinak přístup omezen jen pro určené osoby a budova strážena Justiční stráží a že se tak stalo bez vědomí funkcionářů soudu, dodává celé kauze na mimořádné závažnosti.⁹

⁸ Viz Advokát Rampula: Státní zástupce Lata chtěl chybnou změnou stanoviska k použitelnosti odposlechů pomoci obžalobě. Česká justice. [online]. 2019 [cit. 2019-04-06]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2019/04/advokat-rampula-statni-zastupce-lata-chtel-chybnou-zmenou-stanoviska-k-pouzitelnosti-odposlechu-pomoci-obzalobe>.

⁹ Srov. např. Zásah na Vrchním soudu v Praze: kdo je soudce Ivan Elischer, kterého zadrželi detektivové? iRozhlas. [online]. 2018 [cit. 2018-03-22]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/ivan-elischer-vrchni-soud-v-praze-zasah-policie-obvineni_1803131331_hm; nebo: Povolil soud odposlechy v kanceláři Vrchního soudu? Policie i státní zástupci mlčí. Česká justice. [online]. 2018 [cit. 2018-03-22]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2018/03/povolil-soud-odposlechy-kancelari-vrchniho-soudu-policie-i-statni-zastupci-mlci/>. Z otevřených

2. Co je nejdůležitějšího nyní – výslovná právní úprava v českém trestním řádu

Podle mého názoru je třeba podmínky pro provedení a následné použití skutečností zjištěných při prostorovém odposlechu výslovně upravit v trestním řádu. Chystaná rekonstrukce českého trestního procesu je k tomu vhodnou příležitostí. Připomínám, co jsem navrhl a doporučil již dříve.¹⁰

1. Právní úprava tzv. prostorových odposlechů v českém trestním řádu chybí, ačkoliv také prostorový odposlech svým provedením a důsledky představuje vážný zásah do ústavně chráněných občanských práv. Tento zásah je nejen srovnatelný s případy odposlechů výslovně v českém trestním řádu upravených (§ 88 a § 88a TŘ),¹¹ ale může být i závažnější, což souvisí s jeho podstatou (je nečekaný, nepředvídaný, nepředvídatelný), a také s tím, že stále dochází ke zlepšování technických prostředků pro prostorový odposlech, takže je i výkonnější a univerzálnější. Zákonná úprava prostorových odposlechů je nutná proto, aby prostorový odposlech nemohl být využíván jako obvyklý (běžný) způsob získávání informací v trestním řízení a aby nedostatek výslovné právní úpravy nesváděl k přesvědčení a praxi, že lze odposlouchávat kohokoliv a kdekoliv. Absenci specifických pravidel pro jeho uskutečňování v českém trestním řádu považuji za podstatný nedostatek současné právní úpravy.

novinářských zdrojů se dále můžeme dozvědět, že v dané kauze policie při sledování kanceláře soudce manipulovala bez oprávnění s jeho služebním počítačem, odkud získala i několik protokolů o hlasování v trestních věcech, jimž obviněný soudce jako předseda senátu předsedal. Policejní orgán průběh hlasování „vyhodnocoval“ a konstatoval průběh hlasování členů senátu, přičemž vyhodnocení je založeno ve spisovém materiálu této trestní kauzy a jeden výtisk vyhodnocení obdržel i státní zástupce Městského státního zastupitelství, který podle zákona má vykonávat dozor nad zákonností v přípravném řízení. V současné době jsou tyto informace, které jinak podle zákona mají zůstat utajené a nepřístupné, obsažené ve spise, a tedy přístupné i dalším osobám, které mají do spisu přístup, viz: Policie si v případě soudce Elischera měla nezákonně opatřit protokoly o hlasování soudců. Česká justice. [online]. 2018 [cit. 2018-05-01]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2018/04/policie-si-v-pripadu-soudce-elischera-mela-nezakonne-opatrit-protokoly-o-hlasovani-soudcu>. Tyto skutečnosti naznačují, že celá kauza bude mít mimo prostorového odposlechu ještě další trestněprávní i trestněprocesní souvislosti. V době vzniku tohoto textu (březen 2020) nebyla kauza ještě pravomocně ukončena.

¹⁰ JELÍNEK, Jiří. K chybějící právní úpravě tzv. prostorového odposlechu v trestním řádu. *Bulletin advokacie* č. 7–8/2018, s. 17–18. ISSN 1210-6348.

¹¹ Ponechávám stranou požadavek, aby i právní a terminologická úprava obou „klasických“ odposlechů odpovídala vývoji a terminologii v oblasti komunikačních a informačních technologií – považuji je za oprávněný a samozřejmý. Srov. v této spojitosti informaci o tom, že v roce 2015 Nejvyšší státní zastupitelství vypracovalo legislativní návrh na změnu dotčených institutů, která by zahrnovala i změnu jejich názvu. Tak například „Příkaz k zjištění údajů o telekomunikačním provozu“ měl být změněn na „Příkaz k zjištění údajů o elektronických zprávách“, viz RŮŽIČKA, Michal. K aplikačním problémům týkajícím se odposlechu, zjišťování údajů z telekomunikačního provozu a sledování osob a věcí v České republice. In ZÁHORA, Jozef (ed.): *Teoretické a praktické problémy využívania informačno-technických prostriedkov v trestnom konaní*, Praha: Leges, 2017, s. 99. ISBN 978-80-7502-206-6.

Presumpce neviný v trestním řízení v nedávné judikatuře Soudního dvora Evropské unie

Presumption of Innocence in Criminal Proceedings in Recent Case-law of the Court of Justice of the European Union

Libor Klimek

Kapitola se zabývá presumpcí neviný v trestním řízení ve světle nedávné judikatury Soudního dvora Evropské unie, konkrétně rozhodnutí ze dne 27. října 2016 v případě C-439/16 PPU – Emil Milev („Milev I“) a rozhodnutí ze dne 19. září 2018 v případě C-310/18 PPU – Emil Milev („Milev II“). Je rozdělena do tří sekcí. První úvodní část stručně představuje evropské záruky presumpce neviný. Druhá a třetí část je zaměřena na žádost o rozhodnutí o předběžné otázce, spor v původním řízení a předběžné otázky a právní analýzu Soudního dvora. Každá část, samozřejmě, obsahuje výrok rozhodnutí.

The chapter deals with the presumption of innocence in criminal proceedings in the light of the latest case-law of the Court of Justice of the European Union, namely decision of 27th October 2016 in case of C-439/16 PPU – Emil Milev (“Milev I”) and decision of 19th September 2018 in case of C-310/18 PPU, Emil Milev (“Milev II”). It is divided into three sections. The first introductory section briefly introduces European guarantees of the presumption of innocence. The second and third section is focused on reference for a preliminary ruling, dispute in the main proceedings and the questions referred for a preliminary ruling, the legal analysis of the Court of Justice. Each section includes, naturally, the rulings of the decision.

1. Úvod (evropské záruky presumpce neviný)

Vedle práva na spravedlivý proces je presumpce neviný jedním z opěrných kamenů moderního trestního řízení. Myšlenka, že osoby obviněné z trestných činů by měly být považovány za nevinné, dokud není prokázána jejich vina bez závažných pochybností, je základní zásadou trestního práva. Tuto zásadu nacházíme v těch nejvýznamnějších dokumentech na evropské úrovni.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod¹ zaručuje, že každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla proká-

¹ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Rada Evropy, Řada evropských smluv č. 005 [1950].

zána zákonným způsobem.² Evropský soud pro lidská práva ve věci *Barberà, Messegué a Jabardo proti Španělsku*³ rozhodl, že presumpce nevinny v kontextu Úmluvy zahrnuje tři klíčové požadavky, a to: (za první) právo nebýt veřejně označován veřejnými orgány vinným před vynesením pravomocného rozsudku, (za druhé) skutečnost, že důkazní břemeno leží na prokuratuře a jakékoliv odůvodněné pochybnosti o vině musí být vykládány ve prospěch obviněného a (za třetí) právo obviněného vědět z čeho je obviněn. Evropský soud pro lidská práva uznal spojení mezi presumpcí nevinny a právem na spravedlivý proces v kontextu Úmluvy. Na základě jeho rozhodnutí ve věci *Funke proti Francii*,⁴ ve věci *Murray proti Spojenému království*⁵ a ve věci *Saunders proti Spojenému království*⁶ pokud dojde k porušení práva nevypovídat ve vlastní neprospěch, práva nespolutracovat a práva nevypovídat, tak je nezbytně ohrožena i presumpce nevinny.

Listina základních práv Evropské unie⁷ zaručuje, že *každý obviněný se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem*.⁸ V principu jde o velmi podobné záruky v porovnání s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Soudní dvůr Evropské unie potvrdil presumpci nevinny v souvislosti s právem nevypovídat ve svůj neprospěch, a to v rozhodnutích ve věci 374/87, *Orkem proti Komisi*,⁹ ve věci 27/88, *Solvay a Cie proti Komisi*,¹⁰ jakož i v souvislosti s právem vyjádřit se k důkazům v rozhodnutí, a to ve věci C-17/98, *Emesa Sugar*.¹¹

Zvláštní záruky presumpce nevinny v EU poskytuje nedávno přijatá **směrnice 2016/343, kterou se posilují některé aspekty presumpce nevinny a právo být přítomen při trestním řízení před soudem**¹² (dále jen „směrnice 2016/343 o presumpci nevinny“). Tato směrnice se vztahuje na fyzické osoby podezřelé nebo obviněné v trestním řízení. Použije se ve všech stádiích trestního řízení od okamžiku,

² Čl. 6 odst. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. prosince 1988, *Barberà, Messegué a Jabardo proti Španělsku* (stížnosti č.10588/83, 10589/83 a 10590/83).

⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. 2. 1993, *Funke proti Francii* (stížnost č. 10828/84).

⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. 2. 1996, *Murray proti Spojenému království* (stížnost č. 18731/91).

⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. 12. 1996, *Saunders proti Spojenému království* (stížnost č. 19187/91).

⁷ Listina základních práv Evropské unie. Úřední věstník Evropské unie, C 83/389, 30. 3. 2010.

⁸ Čl. 48 odst. 1 Listiny základních práv Evropské unie.

⁹ Rozsudek Soudního dvora Evropských společenství ze dne 18. 10. 1989 ve věci 374/87, *Orkem proti Komisi Evropských společenství*.

¹⁰ Rozsudek Soudního dvora Evropských společenství ze dne 18. 10. 1989 ve věci 27/88, *Solvay & Cie proti Komisi Evropských společenství*.

¹¹ Rozsudek Soudního dvora Evropských společenství ze dne 8. 2. 2000 ve věci C-17/98, *Emesa Sugar (Free Zone) NV v Aruba*.

¹² Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/343 ze dne 9. 3. 2016, kterou se posilují některé aspekty presumpce nevinny a právo být přítomen při trestním řízení před soudem. Úřední věstník Evropské unie, L 65/1, 11. březen 2016. Směrnice byla přijata v návaznosti na Usnesení Rady ze dne 30. 11. 2009 o cestovní mapě pro posílení procesních práv podezřelých nebo obviněných osob v trestním řízení. Úřední věstník Evropské unie, C 295/1, 4. 12. 2009.

kdy se určitá osoba stane podezřelou nebo je obviněna ze spáchání trestného činu nebo údajného trestného činu, až do okamžiku nabytí právní moci konečného rozhodnutí o tom, zda tato osoba uvedený trestný čin spáchala.¹³ Soudní dvůr Evropské unie se vyjádřil i k této směrnici. V následujícím textu jsou prezentována relevantní rozhodnutí, která přijal v nedávném období.

2. Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 27. října 2016 ve věci C-439/16 PPU, *Emil Milev* („Milev I“)

2.1 Návrh na zahájení řízení

Návrh na zahájení řízení ve věci C-439/16 PPU – *Emil Milev*¹⁴ („Milev I“) se týká výkladu čl. 3 a 6 směrnice 2016/343 o presumpci nevinny.¹⁵ Tato žádost byla předložena v rámci trestního řízení proti E. Milevovi ve věci držení dotyčného ve vazbě.

2.2 Věc v původním řízení a předběžná otázka

V rámci trestního řízení, které bylo zahájeno v roce 2013, byl E. Milev obžalován z několika trestných činů, v nichž jsou zahrnuty vedení zločinecké a ozbrojené organizované skupiny, únos, ozbrojené krádeže a pokus o vraždu, za něž lze uložit tresty odnětí svobody na minimálně tři roky až doživotí bez možnosti zmírnění trestu. E. Milev je ve vazbě od 24. listopadu 2013.

Uvedené řízení vstoupilo do své soudní fáze dne 8. června 2015. Zvláštní trestní soud (*Specializiran nakazatelen sad*) rozhodoval od tohoto dne již patnáctkrát o žádostech o propuštění z vazby podaných E. Milevem.

V souladu s čl. 270 odst. 2 Trestního řádu (*Nakazatelen procesualen kodex*) rozhodl tento soud o dotčených žádostech, aniž posoudil, zda existuje důvodné podezření, že obviněný spáchal trestný čin.

¹³ Čl. 1 směrnice 2016/343 o presumpci nevinny. Viz: KLIMEK, Libor. *Základy trestného práva Evropské unie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 978-80-8168-601-6, s. 129; IVOR, Jaroslav, KLIMEK, Libor a ZÁHORA, Jozef. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2013. ISBN 978-80-8155-017-1, s. 130.

¹⁴ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 27. 10. 2016 ve věci C-439/16 PPU, *Emil Milev* („Milev I“).

¹⁵ Čl. 3 směrnice 2016/343 o presumpci nevinny: „Členské státy zajistí, aby byla podezřelá nebo obviněná osoba považována za nevinnou, dokud její vina nebyla prokázána zákonným způsobem.“ Čl. 6 směrnice 2016/343 o presumpci nevinny: „1. Členské státy zajistí, aby důkazní břemeno při prokazování viny podezřelé nebo obviněné osoby leželo na obžalobě. Tím není dotčena případná povinnost soudce nebo příslušného soudu vyhledávat důkazy svědčící ve prospěch i v neprospěch podezřelé nebo obviněné osoby a právo obhajoby předkládat důkazy v souladu s příslušnými vnitrostátními právními předpisy. 2. Členské státy zajistí, aby veškeré pochybnosti v otázce viny byly vykládány ve prospěch podezřelé nebo obviněné osoby, včetně případu, kdy soud posuzuje, zda má být dotčená osoba zproštěna obžaloby.“

Bulharský Zvláštní trestní soud (*Specializiran nakazatelen sad*) má za to, že vnitrostátní právo, které upravuje trestní řízení, je v rozporu s požadavky vyplývajícími z Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950. Zatímco toto vnitrostátní právo zakazuje soudu, aby se v průběhu soudní fáze řízení vyslovil při soudním přezkumu rozhodnutí o vazbě k tomu, zda existuje důvodné podezření, že obviněný spáchal trestné činy, z kterých je obviněn, čl. 5 odst. 1 písm. c) a odst. 4 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod umožňují držet obviněného ve vazbě pouze „pro důvodné podezření ze spáchání trestného činu“.

Za těchto okolností se bulharský Zvláštní trestní soud (*Specializiran nakazatelen sad*) obrátil na bulharský Nejvyšší kasační soud (*Varchoven kasacionen sad*). Ve stanovisku vydaném plénem dne 7. dubna 2016 trestní senát Nejvyššího kasačního soudu potvrdil, že existuje rozpor mezi vnitrostátním trestním právem procesním a Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, což vedlo k mnoha odsuzujícím rozsudkům Bulharské republiky ze strany Evropského soudu pro lidská práva, přičemž první odsuzující rozsudek se datuje do roku 1999 [viz rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva z 25. března 1999 ve věci *Nikolova proti Bulharsku*].

Bulharský Nejvyšší kasační soud (*Varchoven kasacionen sad*) rovněž uvedl, že řešení spočívající v přenesení pravomoci rozhodnout o důvodech držení ve vazbě na kolegium soudu prvního stupně, jež je odlišné od kolegia, které rozhodovalo o vzetí do vazby, nebo na jiný soud, naráží na překážky právní i praktické povahy. Tento soud měl dále za to, že skutečnost, že by se soud pověřený příslušnou věcí v průběhu soudní fáze vyslovil rovněž k existenci důvodného podezření, že obviněný spáchal trestný čin, ze kterého je obviněn, by mohla odporovat požadavku nestrannosti soudu zakotvenému v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Za těchto okolností bulharský Nejvyšší kasační soud (*Varchoven kasacionen sad*) měl za to, že ustanovení vnitrostátního trestního řízení by každopádně mohla porušit ustanovení Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a zdůraznil nutnost legislativního zásahu za účelem ukončení výše uvedeného rozporu, přičemž za těchto okolností ve stanovisku ze dne 7. dubna 2016 uvedl, že „[J]e zřejmé, že nejsme s to navrhnout žádné řešení tohoto problému. Jednoznačně jsme toho názoru, že každé soudní kolegium musí posoudit, zda dá přednost Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod nebo vnitrostátnímu zákonu a zda může v daném kontextu rozhodnout.“ Tento soud v uvedeném stanovisku rovněž uvedl, že bylo rozhodnuto o tom, že bude informováno ministerstvo spravedlnosti za účelem zahájení změn dotčených legislativních ustanovení.

Dle bulharského Zvláštního trestního soudu (*Specializiran nakazatelen sad*) musí mít stanovisko ze dne 7. dubna 2016 obdobnou hodnotu, jakou má výkladový rozsudek a odůvodnění, které obsahuje, je proto závazné pro všechny vnitrostátní soudní orgány. Uvedený soud má však pochybnosti o slučitelnosti tohoto odůvodnění s čl. 3 a 6 směrnice 2016/343 o presumpci neviny. Je si vědom toho, že lhůta pro provedení této směrnice ještě neuplynula, připomíná ovšem, že podle judika-

tury Soudního dvora jsou příslušné vnitrostátní orgány včetně soudů povinny zdržet se přijetí opatření, která by mohla vážně ohrozit dosažení výsledku stanoveného uvedenou směrnicí.

Za těchto podmínek bulharský Zvláštní trestní soud (*Specializiran nakazatelen sad*) rozhodl přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující předběžnou otázku – Je vnitrostátní judikatura – konkrétně závazné stanovisko Zvláštního trestního soudu (*Vărhoven kasacionen sad*) (vydané po přijetí směrnice 2016/343 o presumpci neviný, avšak před uplynutím lhůty pro její provedení), podle kterého Nejvyšší kasační soud poté, co konstatoval rozpor mezi čl. 5 odst. 4 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ve spojení s čl. 5 odst. 1 písm. c) a vnitrostátními právními předpisy (čl. 270 odst. 2 bulharského trestního řádu), které se týkají vzetí či nevzetí v úvahu důvodného podezření ze spáchání trestného činu (v rámci přezkumného řízení o prodloužení zajišťovacího opatření „vazby“ v soudní fázi trestního řízení), v podstatě poskytl soudům svobodu v rozhodování o tom, zda je třeba dodržovat Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod – v souladu s čl. 3 a 6 směrnice 2016/343 o presumpci neviný, pokud jde o presumpci neviný a důkazní břemeno v rámci trestních řízení?¹⁶

Generální advokát *Bobek*¹⁷ uvedl, že v kontextu unijního práva má čl. 52 odst. 3 Listiny za následek to, že smysl a rozsah práv zaručených Listinou jsou pro odpovídající práva stejná jako smysl a rozsah, které v ní obsaženým právům přikládá uvedená Úmluva. Neznamená to však, že zvláštní standardy vytvořené judikaturou Evropského soudu pro lidská práva v souvislosti s určitým základním právem nemohou představovat v rámci unijního práva prvky, které tvoří obsah chráněný jinými základními právy. Zvláště nelze takové omezení uložit v rámci výkladu z hlediska základních práv v případě aktu sekundárního práva, který sleduje jinou vnitřní logiku. Systém Evropského soudu pro lidská práva totiž umožňuje přezkoumat dotčené výtky ve vztahu ke konkrétnějším ustanovením, zatímco systém ochrany základních práv podle Listiny se v tomto ohledu liší, jelikož se pojí výlučně k oblasti působnosti unijního práva. Proto nelze při výkladu směrnice 2016/343 o presumpci neviný ohledně některých aspektů presumpce neviný chápat obsah a smysl záruk stanovených v čl. 3 této směrnice, jakož i v čl. 48 odst. 1 Listiny základních práv EU restriktivně, a to z důvodů uvedených Komisí. V tomto ohledu čl. 52 odst. 3 Listiny nebrání tomu, aby unijní právo poskytovalo širší ochranu ve srovnání s ochranou vyplývající z Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Podle *Bobka* v této souvislosti je logická spojitost mezi kritériem „důvodného podezření“ ve stadiu vyšetřovací vazby a presumpcí neviný, jak je zaručena v čl. 3 směrnice 2016/343 o presumpci neviný a čl. 48 odst. 1 Listiny základních práv v EU, naprosto nesporná. Jak uvádí předkládající soud, presumpce neviný způsobuje v praxi nemožnost přijmout represivní opatření vůči osobě obviněné ze spáchání

¹⁶ Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce podaná *Spetsializiran nakazatelen sad* (Bulharsko) dne 5. 8. 2016 – trestní řízení proti *Emilovi Milevovi* (věc C-439/16).

¹⁷ Stanovisko generálního advokáta *Michala Bobka* přednesené 11. 10. 2016 ve věci C-439/16 PPU, *Emil Milev*.

Důvěrnost komunikace s obhájcem jako součást spravedlivého procesu

Confidentiality of communication with an attorney as part of a fair trial

Zuzana Vostrá

Obsahem této kapitoly je problematika zásahů do důvěrného vztahu mezi advokátem a jeho klientem. Charakter tohoto vztahu je podpořen povinností mlčenlivosti, která má klientovi v budoucnu pomoci zajistit plné právo na obhajobu. Jedině za situace, kdy klient sdělí svému advokátovi všechny důležité informace, může tento vybudovat obhajobu skutečně kvalitní a efektivní. Orgány činné v trestním řízení sledují zásahy do důvěrnosti této komunikace veřejný zájem na odhalování trestné činnosti. V kapitole je rozebrána ústavní a zákonná právní úprava těchto institutů, jakož i související soudní judikatura, především pak Evropského soudu pro lidská práva. Pozornost bude upřena na kritické zhodnocení této úpravy a s využitím zahraniční praxe předestření návrhů na její změnu tak, aby byly poskytnuty maximální záruky spravedlivého procesu.

The content of this chapter is the issue of interference in the confidential relationship between the lawyer and his client. The nature of this relationship is supported by the duty of confidentiality, which is intended to help the client in the future to secure the full right of defense. Only when the client provides his or her lawyer with all the important information can he / she build a true and effective defense. Law enforcement authorities monitor interference with the confidentiality of this communication by the public interest in detecting crime. The chapter discusses the constitutional and legal regulation of these institutes, as well as related judicial case law, especially the European Court of Human Rights. Attention will be paid to the critical assessment of this regulation and, using foreign practice, to present proposals for its amendment so as to provide maximum guarantees of a fair trial.

1. Úvod

Jedním ze základních pilířů demokratického právního státu je všeobecná důvěra ve spravedlnost,¹ jejíž podstatnou zárukou je nezávislé a nestranné rozhodování soudů za podmínek plnohodnotného spravedlivého procesu. Mezi neoddiskutovatelné náležitosti pojící se s rozebíraným tématem patří princip rovnost stran (zbrání) a právo na obhajobu (respektive právní pomoc).

Následující stať se úzce dotýká specifického vztahu důvěry mezi advokátem a jeho klientem, který je základním stavebním kamenem pro účinné vedení obhajoby. Jeho významnou součástí a zárukou jeho naplnění je institut tzv. mlčenlivosti

¹ K tomu je zapotřebí poznamenat, že „spravedlnost“ je obtížně definovatelným pojmem.

advokáta, která by měla mimo jiné zajistit, že citlivé informace sdělené především osobou podezřelou či obviněnou ze spáchání trestného činu jejímu právnímu zástupci zůstanou ve vzájemné intimitě. Úkolem advokáta je pak se znalostí těchto informací vybudovat takovou obhajobu, která zajistí jeho mandantovi co nejlepší pozici v rámci trestního řízení. Pokud výše uvedené poznatky získá proti vůli dotyčné osoby státní moc, může dojít díky porušení lidských práv a základních svobod, jako je právo na soukromí či listovní tajemství, k narušení práva na obhajobu a ve svém důsledku i k porušení výše uvedeného principu rovnosti stran (zbraní), tedy i spravedlivého procesu.

Výše nastíněná problematika povinnosti mlčenlivosti a případných zásahů do ní je natolik rozsáhlá, že pozornost bude upřena pouze na její vybrané aspekty, které se týkají prolomení důvěrnosti komunikace mezi advokátem (obhájcem) a jeho klientem (obviněným či obžalovaným), konkrétně prostřednictvím odposlechu či záznamu jejich komunikace, prohlídky kanceláře advokáta a povinnosti na základě tzv. zákona o AML. Využit přitom bude judikturní výklad poskytovaný především Ústavním soudem ČR a ESLP.

Výsledkem analýzy výše uvedeného by mělo být i s využitím zahraniční právní úpravy přinesení návrhů *de lege ferenda* tak, aby byla posílena ochrana mlčenlivosti advokáta a tím tak ochráněno právo na obhajobu.

Netřeba zdůrazňovat, že rozebírané téma propojuje lidskoprávní problematiku s trestním právem, neboť zde právní předpisy trestního práva a další využívané právní předpisy rozvíjejí Listinu a je otázkou, zda svým zněním a následnou aplikací ze strany orgánů veřejné moci nepodporují restriktivní výklad výše uvedených lidských práv.

2. Pozice advokáta v rámci justice a advokátní mlčenlivost

Advokáti zaujímají zvláštní místo v organizaci justice, neboť představují jakéhosi prostředníka či spojovací článek mezi stranami sporu a soudci. Zastávají proto pozici „pomocníků“ soudní moci. Hrají proto důležitou roli v upevňování důvěry v soudní systém, bez které se demokratický právní stát nemůže obejít. Pro zachování této důvěry je klíčové, aby veřejnost věřila ve schopnost advokátů efektivně hájit zájmy svých klientů.²

Advokáti se tak stávají neodmyslitelnou součástí systému vlády práva. Právní pomoc je v těchto souvislostech možné chápat jako možnost využití služeb právního profesionála - odborníka, tedy osoby znalé práva a splňující další požadavky, který jedná v zájmu svého klienta. Zároveň musí být pomocí různých záruk garantováno, aby na něj orgány veřejné moci nemohly působit tak, aby postupoval proti

² Rozhodnutí ESLP ze dne 15. 12. 2011, Morová proti Francii, stížnost č. 28198/09, § 42; rozhodnutí ESLP ze dne 20. 4. 2004, Amihalachioaie proti Moldávii, stížnost č. 60115/00, § 27 a Rozhodnutí ESLP ze dne 15. 12. 2005, Kyprianou proti Kypru, rozhodnutí velkého senátu, stížnost č. 73797/01, § 105.

zájmům osoby, kterou zastupuje. Zajištění právní pomoci přispívá k realizaci rovnosti stran. Obhájce dále musí mít možnost získat od klienta všechny údaje, které jsou potřebné pro sestavení účinné obhajoby, ovšem zároveň musí být jemu i klientovi garantováno vědomí, že tyto skutečnosti³ nebudou předem známy „druhé straně“, tedy v trestním řízení příslušným orgánům veřejné moci.⁴

Již výše uvedený důvěrný vztah mezi advokátem a klientem je podpořen důvěrou klienta v mlčenlivost advokáta.⁵ Nejedná se přitom o výsadu advokáta, která by měla založit jeho vynětí z obecně platného právního řádu, nýbrž o jeho povinnost uloženou v zájmu klientů. Tomu odpovídá povinnost státních orgánů advokátní tajemství respektovat. Advokátní tajemství a jeho dodržování advokátem musí tak nezbytně požívat ochrany, zejména v souvislosti se situacemi, kdy může být narušeno či ohroženo. Opodstatněnost tohoto institutu vyplývá jednak z potřeby klienta důvěřovat svému právnímu zástupci, dále ze zájmu samotného advokáta být za účelem vybudování efektivní obhajoby co nejvíce informován, a rovněž je i ve veřejném zájmu na ochranu práva na obhajobu a spravedlivý trestní proces.⁶ Naopak jeho prolomení je díky provázání advokáta s jeho klientem možné vnímat v rovině porušení práva nevypovídat.

Výše uvedenému pojetí advokátního tajemství odpovídá výklad Ústavního soudu ČR, který ve své ustálené judikatuře k jeho rozsahu uvádí: „*Součástí práva na obhajobu dle čl. 40 LZPS je i právo radit se s obhájcem za podmínek, ve kterých nedochází k poskytování informací orgánům činným v trestním řízení. V takovém případě komunikace mezi obhájcem a klientem podléhá maximální možné ochraně, a to v zájmu klienta, ne však ku prospěchu advokáta, sledujícího zájmy rozporné s klientovými, nebo se klientových zájmů netýkající. Nositelem práva na obhajobu je tedy klient, ne advokát, který v takovém případě neuplatňuje svá práva, nýbrž plní naopak povinnosti uložené mu zákony. V případě, že se sám klient vědomě této ochrany vzdá, a domáhá se naopak pomoci státní moci vůči advokátovi, který podle něj nehájí jeho zájmy, je trvání na takové absolutní ochraně ústavně nekonformním výkladem zákonů. Je-li přitom advokát důvodně podezřelý ze závažné trestné činnosti, není porušením práva na obhajobu ani práva na poskytování právní pomoci nasazení operativně pátracích prostředků, které respektuje princip proporcionality zásahu.*“⁷

³ Leckdy samozřejmě přitěžující či usvědčující.

⁴ Více viz BAŇOUCH, Hynek. In WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6. S. 774–776.

⁵ Povinnost mlčenlivosti je výslovně zakotvena v § 21 zákona o advokacii (č. 85/1996 Sb.).

⁶ Více viz KOVÁŘOVÁ, Daniela a kol. *Zákon o advokacii a stavovské předpisy. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 978-80-7552-631-1. S. 315 a rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 4. 6. 2014, sp. zn. 11 A 62/2013 - 22.

⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 3. 1. 2017, sp. zn. III. ÚS 2847/14.

3. Ústavní, právní a mezinárodní zakotvení důvěrnosti komunikace s obhájcem

V následující části bude nejprve rozebrána národní úprava, následně pak evropská. V souvislosti s národní úpravou důvěrnosti komunikace mezi advokátem a klientem a právem na obhajobu je třeba uvést hned několik článků Listiny. Pokud se jedná o hmotná práva, jde o čl. 7 odst. 1 zakotvující nedotknutelnost osoby a jejího soukromí⁸ upravenou takto: „*Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem*“. Toto právo je zapotřebí vykládat v návaznosti s dalšími právy, která chrání určité konkrétní sféry soukromí. Samotná komunikace je obecně chráněna čl. 13 Listiny, který zakotvuje tradiční listovní tajemství následovně: „*Nikdo nesmí porušit listovní tajemství ani tajemství jiných písemností a záznamů, ať již uchovávaných v soukromí, nebo zasílaných poštou anebo jiným způsobem, které stanoví zákon. Stejně se zaručuje tajemství zpráv podávaných telefonem, telegrafem nebo jiným podobným zařízením*.“ V souvislosti s prohlídkami kanceláří advokátů je zapotřebí uvést předchozí čl. 12, který stanoví nedotknutelnost obydlí.

Z hlediska procesních práv tvořících tzv. spravedlivý proces je rozhodně třeba zmínit čl. 37 Listiny, zejména jeho odst. 2, který uvádí, že „*Každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení*.“ Dále není možné opomenout odst. 3, který stanoví rovnost účastníků v řízení. Právo na obhajobu je upraveno v čl. 40 odst. 3. Podle tohoto ustanovení má obviněný „*právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce*“. Dále je třeba zmínit čl. 40 odst. 4, který zakotvuje právo obviněného odepřít výpověď.

Pokud jde o výše uvedená hmotná práva, Listina předpokládá možnost jejich omezení, které musí splňovat mantinely vymezené čl. 4 Listiny. Na tomto místě se nabízí rozvést již výše zmíněný princip proporcionality, který vyložil Ústavní soud ČR následovně: „*Při posuzování možnosti omezení základního práva či svobody ve prospěch jiného základního práva resp. svobody lze stanovit tyto podmínky, za jejichž splnění má prioritu jedno základní právo či svoboda: První podmínkou je jejich vzájemné poměrování, druhou je požadavek šetření podstaty a smyslu omezovaného základního práva resp. svobody (čl. 4 odst. 4 Listiny základních práv a svobod). Vzájemné poměrování ve vzájemné kolizi stojících základních práv a svobod spočívá v následujících kritériích: Prvním je kritérium vhodnosti, tj. odpověď na otázku, zdali institut, omezující určité základní právo, umožňuje dosáhnout sledovaný cíl (ochranu jiného základního práva). V daném případě lze přisvědčit zákonodárci, že institut anonymního svědka umožňuje dosáhnout cíl, tj. zabezpečit ochranu nedotknutelnosti jeho osoby. Druhým kritériem poměrování základních práv a svobod je kritérium potřebnosti, spočívající v porovnávání legislativního prostředku, omezujícího základní právo resp. svobodu, s jinými opatřeními, umožňujícími dosáhnout*

⁸ Zde je třeba hledat souvislost především s čl. 8 Úmluvy.

stejného cíle, avšak nedotýkajícími se základních práv a svobod. Odpověď na splnění kritéria potřebnosti v daném případě není jednoznačná: stát kromě legislativní konstrukce, umožňující anonymitu svědka, může k jeho ochraně použít i jiné prostředky (např. využití anonymní výpovědi pouze jako kriminalistického prostředku pro další vyšetřování, poskytnutí ochrany svědkovi atd.). Třetím kritériem je porovnání závažnosti obou v kolizi stojících základních práv.⁹

Pokud jde o zákonnou úpravu, je v souvislosti s důvěrným vztahem a ochranou komunikace mezi advokátem a klientem zapotřebí zmínit povinnost mlčenlivosti zakotvenou v § 21 zákona o advokacii,¹⁰ vynětí z oznamovací povinnosti (§ 368 odst. 3 TZ) a zákaz výslechu (§ 99 odst. 2 a § 158 odst. 8 TŘ). Prostředky mocenského překonání těchto institutů jsou upraveny v tzv. AML zákoně a dále pak v TŘ. Konkrétně jde o § 88 a § 88a upravující odposlech a záznam telefonních hovorů a zjištění údajů o telekomunikačním provozu, přičemž provádění odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu mezi obviněným a obhájcem je podle § 88 odst. 1 nepřípustné. Zjistí-li policejní orgán takovou skutečnost, je povinen záznam odposlechu bezodkladně zničit a informace, které se dozvěděl, nijak nepoužít. Dále pak je třeba uvést povolení soudu dle § 158d odst. 3 TŘ (prostorový odposlech, infiltrace počítače na dálku apod.), příkaz k prohlídce prostor, kde je vykonávána advokacie (§ 88b TŘ) a oznamovací povinnost podle § 367 odst. 1 TŘ.

Pokud byl výše uveden tzv. AML zákon, jedná se konkrétně o zákon č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu. Advokáti jsou při výkonu některých činností, zejména při správě cizího majetku, včetně advokátních úschov, nebo při jednání jménem či na účet klienta v některých majetkových záležitostech tzv. povinnými osobami podle § 2. Tyto jsou ve stanovených případech povinny identifikovat a kontrolovat klienta (§ 9 a násl.), zjišťovat jeho skutečného vlastníka a zdroj jeho majetku. V případě podezřelých obchodů jsou pak povinni nejen odmítnout uskutečnění klientova pokynu, ale navíc hlásit prostřednictvím České advokátní komory podezřelé obchody Finančně analytickému úřadu (§ 18 a 19). Tyto postupy činěné v zájmu zabránění zneužívání advokátní mlčenlivosti při legalizaci výnosů z trestné činnosti není možné hodnotit jinak než jako rozporné s touto povinností a tudíž i s důvěrným vztahem mezi advokátem a klientem.

Při mapování institutu důvěrnosti komunikace mezi advokátem a klientem nelze opomenout vybraná ustanovení Úmluvy, především čl. 8 zakotvující právo na respektování soukromého a rodinného života a dále pak v souvislosti s obviněným a obhájcem čl. 6 upravující právo na spravedlivý proces, konkrétně pak čl. 6 odst. 3 týkající se práva na obhajobu. Obdobně LZPEU rovněž zaručuje právo na respektování soukromého a rodinného života, obydlí a komunikace (čl. 7) a právo na spravedlivý proces a účinnou právní ochranu a obhajobu (čl. 47 a 48). V unijním právu

⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 10. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94 (214/1994 Sb.).

¹⁰ § 21 odst. 1 zní: „Advokát je povinen zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se dozvěděl v souvislosti s poskytováním právních služeb“.

Odůvodňování soudních rozhodnutí jako součást práva na spravedlivý proces

The reasoning of judicial decisions as a part of the right to a fair trial

Jiří Říha

Autor se v kapitole zabývá obsahovými náležitostmi rozhodnutí soudů v trestních věcech, svou pozornost soustředí na jejich odůvodnění. Připomíná význam odůvodnění rozhodnutí, které je vnímáno naukou i aplikační praxí jako součást práva na spravedlivý proces a práva na obhajobu. Dále zmiňuje relevantní judikaturu Evropského soudu pro lidská práva. Nakonec představuje stávající českou právní úpravu a některé problémy hodné řešení v rámci prací na novém trestním řádu.

The author deals with the essentials of the decisions of courts in criminal matters, focusing his attention on the giving their reasons. He reminds the importance of the reasoning of the decision, which is perceived by both doctrine and application practice as part of the right to a fair trial and the rights of the defence. It also mentions the relevant case law of the European Court of Human Rights. Finally, it presents the existing Czech legislation and some problems worthy of a solution in the work on the new Criminal Procedure Code.

1. Úvod

V rámci vědecké konference věnované ochraně lidských práv a svobod prostředky trestního práva procesního se v této kapitole zaměřím na některé aspekty týkající se rozhodování soudů v trestních věcech, a sice na jejich odůvodňování. V rámci úvah a diskuzí při přípravě nového trestního řádu je třeba zabývat se i tím, jaká je stávající právní úprava požadavků na odůvodňování soudních rozhodnutí, jaký je výklad této právní úpravy naukou, vrcholnými justičními orgány a jaká je skutečná aplikační praxe, jak zvládá naplnit požadavky zákonné i judikaturní, resp. nakolik je taková praxe jim odlišná. Z toho by též měly či mohly rezultovat možné návrhy na jinou budoucí legislativní úpravu, popř. doporučení aplikační praxi. Jde však o téma natolik rozsáhlé, že v této krátké kapitole je možno se zaměřit jen na určité aspekty a vyzdvihnout jen některé vybrané problémy, jde tak spíše o příspěvek do probíhající diskuze z pohledu praktika, který zároveň působí na akademické půdě.

Během přípravy nového trestního řádu zaznívají různé podněty i v oblasti struktury a náležitostí soudních rozhodnutí, které jsou mnohdy inspirovány zahraničními právními úpravami. O některých z nich je možno uvažovat i ve spojitosti se stávající právní úpravou, na některé ovšem můžeme mít jiný náhled, bude-li přijato zvažované odlišné řešení dalších institutů (např. rozšíření prvku apelace na úkor

kasace v řádném opravném řízení s možností odsoudit v odvolacím řízení obviněného, který byl soudem prvního stupně zproštěn, rozšíření rozsahu přezkumu dovolacím soudem za možného současného zrušení dalšího mimořádného opravného prostředku, jakým je stížnost pro porušení zákona apod.). Tak zazněl a vzápětí z rozličných důvodů byl zavržen jeden z návrhů na určité zjednodušení formálních náležitostí rozhodnutí inspirovaného německou právní úpravou v podobě zjednodušení výrokové části rozsudku v trestní věci, jímž se rozhoduje o vině a trestu, spočívajícím ve vyjmutí popisu skutku z výrokové části a jeho přenesení až do odůvodnění.¹ Další podnět z řad zástupců aplikační praxe (a to odvolacích soudů), který byl inspirován zahraničními vzory a jemuž dále bude věnována pozornost, spočíval v možnosti vůbec neodůvodňovat usnesení odvolacích soudů, jimiž bylo zamítnuto odvolání, ba dokonce snad v možnosti nečinít formálně nové rozhodnutí, ale jen vyznačit doložku právní moci na rozhodnutí soudu prvního stupně. Podobně v odborné literatuře opakovaně zaznívají výhrady nejružnějšího druhu vůči trestnímu příkazu, kterým je bez odůvodnění rozhodováno o vině a trestu. I proto je třeba na uvedené téma vést debatu, nakolik jsou pro české právní prostředí takové podněty inspirativní a akceptovatelné pro návrh budoucí právní úpravy obsažené v připravovaném trestním řádu.

2. Odůvodnění rozhodnutí jako součást práva na obhajobu a na spravedlivý proces

2.1 Obecně k právu na odůvodnění jako právu na obhajobu a na spravedlivý proces

Právo obviněného na náležité odůvodnění soudního rozhodnutí v trestní věci není zvláště uvedeno mezi základními zásadami trestního řízení (viz zejména § 2 TŘ), kam nebývá řazeno ani naukou, která v § 2 TŘ uvedený výčet základních zásad v mnohém rozšiřuje. Nicméně právo na náležité zdůvodnění soudního rozhodnutí, zvláště jde-li o meritorní rozhodnutí v trestní věci, lze vnímat jako součást širšího práva na obhajobu obviněného a jeho práva na spravedlivý proces. V rámci široce vymezeného práva obviněného na obhajobu jde především o ten aspekt, že po orgánech činných v trestním řízení je třeba požadovat jejich formálně korektní, řádný a náležitý postup, při němž budou dodrženy veškeré základní zásady, jimiž je ovládnáno trestní řízení, zejména zásada zákonnosti, presumpce neviny s jeho aspektem *in dubio pro reo*, zásada materiální pravdy (zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností v rozsahu potřebném pro rozhodnutí) a oficiality, což se v rámci dokazování promítá též do požadavku objasňovat všechny okolnosti se stejnou pečlivostí bez ohledu na to, zda svědčí ve prospěch či v neprospěch obviněného. Podřazení práva na náležité odůvodnění soudního rozhodnutí pod zásadu zajiště-

¹ Tento podnět zazněl již dříve i v odborné literatuře – srov. JELÍNEK, Jiří, ŘÍHA, Jiří, SOVÁK, Zdeněk. *Rozhodnutí ve věcech trestních*. 4. vydání. Praha: Leges, 2018, s. 82 a násl.

ní práva na obhajobu je odůvodněno i tím, že se dotýká jeho primárního aspektu, a sice práva obviněného hájit se sám a prostředky podle vlastního rozhodnutí, zejména jde-li o jeho právo podávat opravné prostředky. Bez náležitého odůvodnění rozhodnutí lze po obviněném jen stěží požadovat, aby vymezil důvody, pro které proti rozhodnutí brojí, nezná-li ani příčiny, proč soud rozhodl, jak rozhodl.

Právo na náležité odůvodnění soudního rozhodnutí jako součást práva na obhajobu a na spravedlivý proces rezonuje v právní nauce,² jakož i v rozhodovací praxi Evropského soudu pro lidská práva a českého Ústavního soudu a Nejvyššího soudu; tyto dva světy a pohledy se též vzájemně ovlivňují. Na dané téma bylo již mnohé napsáno, stačí proto jen připomenout základní teze.

Každý účastník řízení, obviněného v trestní věci nevyjímaje, má základní právo na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 odst. 1 EÚLP a čl. 36 a násl. Listiny, kde je upraveno též jeho právo na obhajobu jako součást širšího práva na soudní a jinou právní ochranu, jak je nazvána celá hlava V. Listiny. Jde tak o právo ústavněprávní úrovně, které se uplatní jak v řízení trestním, tak i civilním, jakož i v řízení správně právním. Byť v uvedeném ustanovení čl. 6 odst. 1 EÚLP vlastně nic o odůvodňování soudního či jakéhokoliv jiného rozhodnutí není nic obsaženo, podobně jako tomu není v čl. 36 a násl. Listiny, je takové právo účastníků řízení bráno jako součást práva na spravedlivé a veřejné projednání věci nezávislým a nestranným soudem, který má rozhodnout (v trestních věcech) o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu a o případném uložení trestu či jiné sankce. Jen výjimečně se Listina zmiňuje o potřebnosti určité rozhodnutí též odůvodnit – tak v případě rozhodnutí *sui generis*, a sice příkazu k zatčení (viz čl. 8 odst. 4 Listiny) a příkazu k domovní prohlídce (čl. 12 odst. 2 Listiny). Podobně ani v zahraničí není obvyklé právo na odůvodnění řadit mezi základní ústavněprávně chráněná práva.³

Právo obviněného na řádné odůvodnění soudního rozhodnutí není bráno jako právo absolutní, bezvýjimečné, naopak je třeba odlišovat, zda jde o rozsudek či usnesení, zda jde o rozhodnutí soudu prvního stupně, anebo o rozhodnutí soudů v opravném řízení, u nichž mohou být dále určující i další parametry jejich rozhodování, jako např. zda je takový soud povolán k rozhodnutí v plné jurisdikci, ane-

² Odkázat je možno na učebnice (např. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, s. 457), komentáře (např. KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, zejm. s. 757), monografie (např. JELÍNEK, Jiří, ŘÍHA, Jiří, SOVÁK, Zdeněk. *Rozhodnutí ve věcech trestních*. 4. vydání. Praha: Leges, 2018, zejm. s. 296 a násl.; MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, zejm. s. 274 a násl.) nebo odborné články (např. BOBEK, Michal. O odůvodnění soudních rozhodnutí. *Právní rozhledy*, č. 6/2010, s. 204 a násl.; či z poslední doby série článků k odůvodnění výroku o trestu z pera Jakuba Drápala – např. DRÁPAL, Jakub. Odůvodnění trestů: Argumenty pro a proti detailnímu odůvodňování trestů. *Státní zastupitelství*, č. 5/2019, s. 15 a násl.).

³ Jako výjimky se uvádějí právní úpravy italské (čl. 111 odst. 6 její Ústavy), španělské (čl. 120 odst. 3 její Ústavy) či nizozemské (čl. 121 jeho Základního zákona) – viz k tomu VISINGER, Radek. Odůvodnění rozhodnutí v trestních věcech. *Trestněprávní revue*, č. 12/2011, s. 339 a násl. (pozn. č. 8).

bo je oprávněn rozhodovat jen o dílčích otázkách (typicky jen o otázkách právních, a nikoli i skutkových), jaký proces je před ním veden, zda rozhoduje ve veřejném jednání či neveřejně, zda jde o řízení o opravném prostředku založeném na principu apelačním či kasačním etc.

2.2 Několik poznámek k účelu a smyslu odůvodnění

Diskuze jsou vedeny též o tom, co je vlastně účelem, smyslem odůvodnění soudního rozhodnutí, přičemž stanoviska jednotlivých autorů jsou do značné míry ovlivněna jejich zaměřením a tím, kde působí. Základní účel odůvodnění, s nímž počítají snad všichni autoři (byť jej třeba pak následně zpochybňují⁴), je hledán v právu stran na náležité a jasné vysvětlení toho, proč bylo rozhodnuto, jak bylo rozhodnuto, tedy jaké má takové rozhodnutí skutkový základ, jak k němu rozhodující orgán dospěl a jak jej právně posoudil, v trestním řízení pak i jaký za to uložil trest či jinou sankci a proč,⁵ případně proč učinil jiná rozhodnutí. Těžiště přesvědčivosti rozsudku či jiného soudního rozhodnutí je hledáno právě v odůvodnění, a nikoli ve výroku samém. Důvodně bývá poukazováno na růst významu odůvodnění ve spojitosti s procedurálními i celospolečenskými změnami v období revolučních časů přelomu 18. a 19. století, kdy se soudní rozhodnutí přestává spojovat s jedinou (absolutní) mocenskou autoritou, která nikomu nic nemusí zdůvodňovat.⁶ Jako další je uvá-

⁴ Např. BOBEK, Michal. O odůvodnění soudních rozhodnutí. *Právní rozhledy*, č. 6/2010, s. 204 a násl.

⁵ Srov. k tomu v poslední době především sérii článků Jakuba Drápala, který jednak (důvodně) upozorňuje na nepřilíš dobrou aplikační praxi soudů a jednak klade na odůvodnění takového výroku velmi vysoké nároky, jakkoliv si je zároveň vědom obtížné splnitelnosti řady požadavků v běžné aplikační praxi, nabízí k tomu vlastní řešení – viz zejména DRÁPAL, Jakub. Odůvodnění trestů: Argumenty pro a proti detailnímu odůvodňování trestů. *Státní zastupitelství*, č. 5/2019, s. 15 a násl.; DRÁPAL, Jakub. Odůvodnění trestů: Empirická studie rozhodnutí okresních soudů. *Státní zastupitelství*, č. 6/2019, s. 9 a násl.; DRÁPAL, Jakub. Odůvodnění trestů: Principy správného odůvodňování trestů. *Státní zastupitelství*, č. 1/2020, s. 8 a násl.

⁶ Více k tomu zajímavé pojednání BOBEK, Michal. O odůvodnění soudních rozhodnutí. *Právní rozhledy*, č. 6/2010, s. 204 a násl.; jakkoliv jeho některé zevšeobecnující závěry tam uvedené postavené na některých zahraničních vzorech mám za poněkud přehnané a pomíjející spleťtí a rozmanitou úpravu soudnictví v různých zemích. Vztáhnou-li to k českému prostředí, je zapotřebí vnímat různorodost výkonu soudní moci v případech práva městského, zemského a kanonického, každé mělo specifickou právní úpravu, v rámci níž byl přípustný i přezkum rozhodnutí, nešlo tak výlučně o jednoinstanční řízení provedené jedinou povolovanou autoritou, ať panovníkem samým či jeho zástupcem. Tak např. v 17. století je proces podle Obnoveného zřízení zemského z r. 1627 hierarchicky uspořádán a spor nutně nemusel končit před zemským soudem, byla připuštěna revize, která sice neměla odkladný účinek, nicméně ortel nesměl být zcela vykonán, revizi prováděla Česká dvorská kancelář, a sice její devítičlenná komise (viz k tomu čl. F LXXIV.-LXXXIII. Obnoveného zřízení zemského z r. 1627 – JIREČEK, Hermengild. *Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: F. Tempský, 1888, s. 256 a násl.). I proti rozhodnutí soudu městského bylo od r. 1548 připuštěno opravné řízení na základě tzv. apelace (s plně odkladným účinkem) před apelačním soudem. Více k tomu viz např. KADLECOVÁ, Marta. *České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, zejm. s. 140 a násl.; KLABOUCH, Jiří. *Staré české soudnictví (Jak*

děna kontrola justiční moci veřejností a její právo na informace o trestním řízení, což je zároveň kontrolou řádného a spravedlivého procesu a zárukou jeho zákonnosti, též ochranou pro obviněného před svévolným a nekontrolovaným rozhodováním, tzv. kabinetní justicií. Dochází tím i k plnění výchovné funkce při působení na veřejnost, s čímž je spojována preventivní funkce trestního práva.⁷

Smysl odůvodnění je však hledán i mimo samotný trestní proces a jeho působení na strany sporu a veřejnost kauzu sledující. Především bývá zdůrazňován judikатурní význam rozhodnutí, jehož se později mohou další účastníci dovolávat ve vlastních řízeních s žádostí, aby v jejich obdobném případě bylo rozhodnuto stejně (případně by se soud musel vypořádat s tím, proč se od dřívějšího rozhodnutí odchyluje). Tímto způsobem může být ovlivňována zejména vyššími soudy následující aplikační praxe, v českých podmínkách za tím účelem vydává Nejvyšší soud Sbíрку soudních rozhodnutí a stanovisek, v níž uveřejňuje stěžejní právní věty hodné následování, čímž do značné míry zavazuje jak soudy nižších stupňů, tak i vlastní soudní tělesa, která by měla názory obsažené v právních větech a publikovaných rozhodnutích a stanoviskách respektovat. Podobným způsobem ovšem mohou působit i rozhodnutí nepublikovaná, a to i případně u soudů nižších stupňů, zvláště jde-li o agendu, v níž Nejvyšší soud běžně nerozhoduje.⁸

Spíše minoritně je hledán smysl a účel odůvodnění někde jinde. Tak lze v literatuře nalézt, že soudní rozhodnutí a jeho odůvodnění má význam historický jako určitá „paměť národa“. Nechci zpochybňovat význam soudních rozhodnutí pro hledání historických souvislostí při bádání historiků, nicméně tento aspekt podle mého názoru skutečně nemůže přesvědčit o potřebě vyhotovovat písemná odůvodnění soudních rozhodnutí, zvláště pokud jsou na jejich obsahové náležitosti klade-ny stále vyšší nároky.⁹

se dříve soudívalo). Praha: Orbis, 1967, k revizi např. s. 201 a násl. k revizi, s. 228 a násl. k apelaci; MARKOV, Josef. *Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII.–XVII. století*. Praha: Academia, 1967; přehledně MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 137 a násl.

⁷ V této spojitosti je možno upozornit na velmi zajímavé pojednání francouzského filozofa M. Foucaulta o vzniku a vývoji vězeňství, v němž se mimo jiné (z francouzského pohledu) zabývá zapojením veřejnosti do trestního procesu k dosažení účinků (generálního) odstrašení a poučení veřejnosti o trestním právu. Názorně přitom rozebírá revoluční období na přelomu 18. a 19. století, kdy došlo k odklonu od utajeného inkvizičního procesu s následným veřejným výkonem v tomto řízení utvořeného rozsudku (popravy, pranýř apod.) a naopak došlo k přiklonu k veřejnému projednání trestní věci při nalézání práva založeném na adversárním systému s následným neveřejným výkonem trestu, a to zásadně ve věznicích (případně i jiným způsobem – nucené práce apod.) – FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězeňství*. Praha: Dauphin, 2000, např. na str. 99 a násl.

⁸ Významné problematice závaznosti soudních rozhodnutí byla v nedávné době věnovaná konference s mezinárodní účastí pořádaná Nejvyšším soudem – viz k tomu ŠÁMAL, Pavel, RAIMONDI, Guido, LENAERTS, Koen, a kolektiv. *Závaznost soudních rozhodnutí – vnitrostátní a mezinárodní náhledy*. Brno: Wolters Kluwer ČR, 2018.

⁹ K tomuto aspektu viz VISINGER, Radek. Odůvodnění rozhodnutí v trestních věcech. *Trestně-právní revue*, č. 12/2011, s. 339 a násl. Za přesvědčivý důvod nepovažuji ani autorem uváděný argument, že rozsudek je při odškodnění křivd z období totality mnohdy tím jediným, co má

Limity povinnosti obvineného dostaviť sa na úkony trestného konania na základe predvolania¹

Limits on the accused's obligation to appear in criminal proceedings based on a subpoena

Peter Polák

K základným povinnostiam obvineného v trestnom konaní patrí povinnosť dostaviť sa na predvolanie. Táto povinnosť obvineného je založená na právnej úprave, z ktorej vyplývajú aj limity jej plnenia. Tieto limity vyplývajú najmä z právnej úpravy vzniku tejto povinnosti, ale aj jej obsahu a rozsahu, ako aj z právnej úpravy následkov nesplnenia tejto povinnosti. Limity povinnosti obvineného dostaviť sa na predvolanie ovplyvňuje aj judikatúra národných súdov a Európskeho súdu pre ľudské práva. Obsah kapitoly je zameraný na skúmanie uvedených skutočností.

One of the basic obligations of the accused in criminal proceedings is the obligation to appear on a subpoena. This obligation of the accused is based on legal regulation, which also implies limits on its fulfilment. These limits arise mainly from legal regulation from which the obligation is issued, but also from its content and scope, as well as from the legislation on the consequences of failure to comply with that obligation. The limits of the accused's obligation to appear on a subpoena are also affected by the case law of the national courts and the European Court of Human Rights. The content of this chapter is focused on the examination of the above-mentioned facts.

1. Úvod

Postavenie obvineného v trestnom konaní je v laickej, ale aj v odbornej verejnosti skôr vnímané cez práva obvineného, ktoré mu vyplývajú z Trestného poriadku, ako základného právneho predpisu pre trestné konanie v sile zákona (v podmienkach Slovenskej republiky je to zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, v znení neskorších predpisov), ale aj z medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách, napríklad z Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd,² z Ústavy Slovenskej republiky (č. 460/Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení ne-

¹ Táto kapitola je podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0644.

² Medzi najvýznamnejšie patrí Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd z roku 1950 v znení dodatkových protokolov publikovaný oznámením FMZV ČSFR č. 209/1992 Zb.

skorších ústavných zákonov) alebo z iných právnych predpisov so silou zákona. O povinnostiach obvineného v trestnom konaní sa však už hovorí a píše menej. Vyplýva to zo skutočnosti, že trestné konanie ako zákonom upravený postup predovšetkým orgánov činných v trestnom konaní a súdov, prostredníctvom ktorého majú byť náležite zistené trestné činy a ich páchatelia majú byť podľa zákona spravodlivo potrestaní, musí v demokratickom a právnom štáte spĺňať medzinárodné a ústavné štandardy spravodlivého procesu, a to tak z formálnej, ako aj z materiálnej stránky. Treba si však uvedomiť, že spravodlivý proces je zložitým komplexom procesných vzťahov medzi orgánmi štátu, obvineným a medzi ďalšími účastníkmi trestného konania, ktorý nezahŕňa výlučne práva obvineného. Požiadavka na dodržanie spravodlivého procesu je prostriedkom, ktorého úlohou v právnom štáte nie je slúžiť len ako ochrana proti svojvôli orgánov štátu pri napĺňaní cieľov trestného konania, ale je zároveň aj ochranou pred marením účelu trestného konania zo strany účastníkov trestného konania vrátane marenia účelu trestného konania zo strany obvineného. Preto nie je v rozpore s koncepciou spravodlivého trestného procesu, ak sú z dôvodu naplnenia účelu trestného konania jednotlivcom priamo zákonom alebo na základe zákona orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi ukladané legitímne povinnosti, ktorých splnenie sa od subjektov povinností očakáva a vyžaduje. Je zároveň legálne a legitímne pre prípad ich nesplnenia, aby tieto orgány mali k dispozícii efektívne a primerané prostriedky na zákonné vynútenie splnenia týchto povinností.

Jednou zo základných povinností obvineného v trestnom konaní je jeho povinnosť dostaviť sa na predvolanie pred orgán činný v trestnom konaní alebo pred súd. Účelom tejto povinnosti je dosiahnuť účasť obvineného na procesnom úkone orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu, a to aj za cenu primeraného obmedzenia slobody pohybu obvineného. V tejto súvislosti však treba upozorniť aj na to, že účasť obvineného na procesnom úkone je spravidla z pohľadu práva na spravodlivý proces jedným z práv garantovaných obvinenému v trestnom konaní. Dokonca mnohokrát je osobná účasť obvineného na procesnom úkone aj nevyhnutným predpokladom na uplatnenie iných procesných práv obvineného, ktoré tvoria súčasť práva na spravodlivý proces. Ako príklad môže slúžiť realizácia takých práv obvineného, ako sú právo na osobnú obhajobu alebo právo klásť osobne svedkom otázky, pri ktorých je účasť obvineného na úkone predpokladaná a bez jeho účasti je ich realizácia dokonca vylúčená.³ Európsky súd pre ľudské práva bežne zastáva názor, že v trestných veciach by mala byť účasť obvineného na konaní nevyhnutnosťou.⁴ EŠLP síce za určitých okolností pripustil možnosť prerokovania veci bez prítomnosti obvineného, avšak nie vždy je táto možnosť v súlade so záujmami spravodlivosti, najmä ak je prítomnosť obvineného nevyhnutná na zistenie skutkového stavu veci.

³ Rozhodnutie EŠLP vo veci Colozza proti Taliansku č. 9024/80 z 12. februára 1985.

⁴ Rozhodnutie EŠLP vo veci Ekbatani proti Švédsku č. 10563/83 z 26. mája 1988.

V súvislosti s povinnosťou obvineného dostaviť sa na základe predvolania na procesný úkon vykonávaný v rámci trestného konania, vzniká celý rad otvorených otázok. Ide najmä o určenie jasných predpokladov vzniku povinnosti obvineného dostaviť sa na predvolanie a o určenie obsahu tejto povinnosti, ako aj jej rozsahu a limitov. Takouto otázkou však môže byť aj určenie právnych následkov nesplnenia tejto povinnosti obvineného alebo právne následky marenia tejto povinnosti.

2. Všeobecne o povinnosti obvineného dostaviť sa na predvolanie

Účelom povinnosti obvineného dostaviť sa na predvolanie je dosiahnuť, aby sa obvinený zúčastnil na procesnom úkone trestného konania vykonávaného orgánom činným v trestnom konaní alebo súdom na vopred stanovenom mieste a vo vopred stanovenom čase. Uvedená povinnosť je u obvineného spojená s obmedzením jeho práva rozhodovať o tom, kde sa bude v určitom čase nachádzať.

Vzhľadom na to, že osobná sloboda a sloboda pohybu sú garantované ako ústavný princíp, je akékoľvek obmedzenie týchto slobôd výnimkou z uplatňovania tohto princípu. Preto musí aj úvaha orgánov činných v trestnom konaní a súdov o potrebe obmedzenia osobnej slobody jednotlivca v konkrétnom prípade zodpovedať vždy tomuto vzťahu medzi princípom a výnimkou.⁵

Inak to nie je ani v prípade povinnosti dostaviť sa na predvolanie. Je zrejmé, že predvolanie osoby sa vždy nevyhnutne spája so zásahom do osobnej slobody predvolanej zaistovanej osoby. Povinnosť obvineného dostaviť sa na predvolanie je najmiernejším prostriedkom obmedzenia jeho slobody, pretože zasahuje krátkodobu do súčasťi osobnej slobody obvineného, ktorou je sloboda pohybu garantovaná v čl. 23 ods. 1 Ústavy SR. Sloboda pohybu je garantovaná aj Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“), konkrétne znením čl. 2 Dodatkového protokolu č. 4 k Dohovoru. Podľa judikatúry ESLP totiž platí, že ak zásah do osobnej slobody nedosahuje intenzitu zbavenia slobody, ale ide napr. len o povinnosť v určitej dobe sa hlásiť na policajnom orgáne,⁶ je vylúčené uplatňovanie čl. 5 Dohovoru a do úvahy prichádza iba aplikácia čl. 2 Dodatkového protokolu č. 4 k Dohovoru.⁷ Podľa čl. 5 Dohovoru je totiž garantované právo na osobnú slobodu a bezpečnosť. Naproti tomu podľa čl. 2 Protokolu č. 4 k Dohovoru je poskytovaná garancia právu slobody pohybu a slobody zvoliť si miesto pobytu. Tieto práva môžu byť obmedzené len na základe zákona, ak je také obmedzenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, udržania verejného poriadku, predchádzaniu zločinnosti, ochrany zdravia alebo

⁵ Porovnaj nález ÚS SR I. ÚS 165/02 z 18. 2. 2004.

⁶ Rozhodnutie ESLP vo veci Cipriani proti Taliansku č. 22142/07 z 30. marca 2010; rozhodnutie ESLP vo veci Villa proti Taliansku č. 19675/06 z 20. apríla 2010.

⁷ Rozhodnutie ESLP vo veci Guzzardi proti Taliansku č. 7367/76 zo 6. novembra 1980; rozhodnutie ESLP vo veci Trijonis proti Litve č. 2333/02 z 15. marca 2006.

morálky, alebo ochrany práv a slobôd iných osôb (čl. 2 ods. 3 Protokolu č. 4 k Dohovoru).

Povinnosť osoby dostaviť sa na procesný úkon trestného konania, na ktorý bola táto osoba predvolaná, je jej základnou procesnou povinnosťou. Uvedená povinnosť ale predvolanej osobe nevyplýva priamo zo zákona (*ex lege*). Na vznik tejto povinnosti musia príslušné orgány vyvinúť aktivitu vo forme svojho vlastného procesného postupu. Týmto procesným postupom je riadne a včasné doručenie predvolania predvolávanej osobe. V prípade, že nie sú splnené uvedené podmienky predvolania vrátane poučenia predvolanej osoby o možnosti predvedenia a poučenia predvolanej osoby o možnosti uloženia poriadkovej pokuty pre prípad nedostavenia sa bez ospravedlnenia, povinnosť predvolaného dostaviť sa na úkon na základe takéhoto predvolania nevznikne alebo vznikne v pozmenenej podobe (napr. nebude možné voči osobe, ktorá svoju povinnosť vyplývajúcu z predvolania nesplnila, uplatniť predvedenie alebo uloženie poriadkovej pokuty).

Z uvedených skutočností vyplýva, že povinnosť dostaviť sa na predvolanie sa nevzťahuje výlučne len na obvineného. Okrem obvineného totiž možno predvolať aj iné osoby, a to napr. svedka (§ 127 ods. 1 TP), agenta (§ 117 ods. 11 TP) alebo osobu, ktorú je potrebné vypočuť k okolnostiam nasvedčujúcim, že mala spáchať trestný čin (§ 196 ods. 2 TP). Vo vzťahu k trestnému konaniu vedenému proti právnickej osobe je potrebné dodať, že vzhľadom na povahu právnickej osoby vzniká povinnosť dostaviť sa na predvolanie osobám, ktoré sú za obvinenú právnickú osobu oprávnené konať (§ 27 ods. 4 zákona č. 91/2015 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb), pričom najčastejšie pôjde o štatutárny orgán obvinenej právnickej osoby (§ 27 ods. 1 ZTZPO). Nie je však vylúčené, aby to boli aj iné osoby, napríklad zástupca obvinenej právnickej osoby (§ 27 ods. 2 ZTZPO) alebo súdom ustanovený opatrovník (§ 27 ods. 7 ZTZPO).

Povinnosť dostaviť sa na predvolanie môže predvolanej osobe vzniknúť v podstate vo všetkých štádiách trestného konania, a to či už v štádiu postupu pred začatím trestného stíhania, v prípravnom konaní, ako aj v jednotlivých štádiách konania pred súdom. Taktiež z pohľadu procesných úkonov nie je povinnosť dostaviť sa na predvolanie spojená s nejakými výraznejšími špecifikami. Povinnosť dostaviť sa na predvolanie vzniká predvolanej osobe vo vzťahu k tomu úkonu, na ktorý je predvolaná. Z hľadiska miesta a času, v ktorom má dôjsť k splneniu povinnosti dostaviť sa na predvolanie, možno vychádzať predovšetkým zo všeobecných ustanovení Trestného poriadku o úkonoch trestného konania. Podľa § 55 ods. 2 TP platí, že úkony trestného konania vykonávajú orgány činné v trestnom konaní a súd zásadne v čase medzi 7.00 hod. a 20.00 hod. a v úradných miestnostiach. V odôvodnených prípadoch môžu byť úkony vykonané aj mimo úradných miestností a mimo uvedeného času.

3. Povinnosť obvineného dostaviť sa na predvolanie a podmienky jej vzniku

Hneď v úvode treba zdôrazniť, že výlučným predpokladom vzniku povinnosti obvineného dostaviť sa na základe predvolania pred orgán činný v trestnom konaní alebo pred súd na úkon trestného konania, je riadne a včasné doručenie predvolania obvinenému na procesný úkon. Vyplýva to zo znenia ustanovenia § 120 ods. 1 TP, podľa ktorého „ak sa obvinený, ktorý bol riadne a včas predvolaný na výsluch alebo iný úkon, bez dostatočného ospravedlnenia nedostaví, možno ho na tento úkon predviesť“. Zákonodarca zároveň v tomto ustanovení určil podmienku možnosti predvedenia obvineného tak, že „obvinený musí byť na možnosť predvedenia alebo na ďalšie následky nedostavenia v predvolaní upozornený“.

Aj samotné predvolanie obvineného je procesným úkonom orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu, účelom ktorého je zabezpečiť účasť obvineného na inom úkone trestného konania. Z pohľadu praxe ide o najbežnejší a najmiernejší prostriedok zaistenia účasti obvineného na diani v trestnom konaní. Niektorí predstavitelia odbornej verejnosti zastávajú názor, že „samotné predvolanie nie je spojené s výkonom donútenia a pri jeho použití sa predpokladá, že osoba sa dobrovoľne dostaví k orgánu, ktorý ju predvoláva“.⁸ S uvedeným záverom nie je možné sa úplne stotožniť. Predvolanie obvineného alebo aj inej osoby je výsledkom procesnej činnosti orgánu verejnej moci a uplatňovania jeho právomoci, na základe ktorého vzniká individuálne určenej predvolanej osobe (napr. obvinenému, svedkovi) procesná povinnosť uložená týmto orgánom verejnej moci, ktorej riadne splnenie tento orgán od predvolanej osoby očakáva. Predvolanie nemá pôvodnú donucovaciu povahu, odvodené však takú povahu má. Preto v prípade nesplnenia povinnosti uloženej obvinenému v predvolaní, aby sa dostavil na procesný úkon, možno splnenie tejto povinnosti od obvineného vynucovať donucovacími prostriedkami podľa Trestného poriadku.

Predvolanie obvineného vo svojej podstate predstavuje výzvu príslušného orgánu adresovanú obvinenému, na základe ktorej obvinenému vzniká povinnosť v zásade osobne sa dostaviť v určitom čase pred príslušný predvolávajúci orgán na miesto uvedené v predvolaní, a to s cieľom zabezpečiť účasť obvineného na úkone.⁹

Do prijatia ZTZPO bolo vylúčené, aby sa namiesto obvineného na základe predvolania obvineného dostavila pred orgán činný v trestnom konaní alebo pred súd iná osoba ako obvinený, ktorá by konala za neho, resp. v jeho mene. Od nadobudnutia účinnosti ZTZPO už neplatí, že povinnosť dostaviť sa na predvolanie môže splniť výlučne obvinený osobne, pretože osobná účasť právnickej osoby na procesnom úkone je z povahy veci vylúčená (§ 1 ods. 2 ZTZPO). Za právnickú osobu túto

⁸ OLEJ, J., ROMŽA, S., ČOPKO, P., PUCHALLA, M. *Trestné právo procesné*. Košice: UPJŠ, 2012, s. 73. ISBN 978-80-7097-965-5.

⁹ IVOR, J., ZÁHORA, J. *Repetitóriium trestného práva*. 4. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 143. ISBN 978-80-571-0025-6.

povinnosť môžu splniť len osoby oprávnené konať v mene obvinenej právnickej osoby (§ 27 ZTZPO).

Z hľadiska formy rozhodnutia možno predvolanie zaradiť do skupiny opatrení orgánov činných v trestnom konaní a súdov,¹⁰ v čom sa zhodujú tak trestnoprocesná teória,¹¹ ako aj súdna aplikačná prax.¹²

Jednou z požiadaviek pre vznik povinnosti obvineného dostaviť sa na základe predvolania pred príslušný orgán podľa § 120 ods. 1 TP je, aby bolo predvolanie obvineného „riadne“. Bližšiu špecifikáciu toho relatívne neurčitého zákonného pojmu Trestný poriadok neobsahuje, na čo vo svojej praxi upozornil napr. aj Ústavný súd Slovenskej republiky.¹³ Rovnako toto ustanovenie neobsahuje **výpočet formálnych ani obsahových náležitostí predvolania obvineného**, po splnení ktorých by bolo možné predvolanie obvineného považovať z hľadiska formy a obsahu za riadne predvolanie. Jedinou obsahovou náležitosťou riadneho predvolania uvedenou v § 120 ods. 1 TP je poučenie o možnosti predvedenia, ako aj poučenie o ďalších následkoch nedostavenia sa na predvolanie. Práve nedostatok zákonného textu spochybujúceho v absencii bližšieho výpočtu obsahových náležitostí predvolania vniesol do aplikačnej praxe, ale aj do názorov procesno-právnej teórie pomerne významnú nejednotnosť o tom, aké predvolanie obvineného je možné považovať za riadne.

Na základe záverov súdnej praxe a publikovaných názorov odbornej verejnosti¹⁴ však možno uviesť, že **riadne predvolanie obvineného podľa § 120 ods. 1 TP z hľadiska svojej obsahovej stránky by malo mať tieto náležitosti:**

- jasné označenie, že ide o predvolanie;
- označenie orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu, ktorý obvineného predvoláva;
- uvedenie procesného postavenia obvineného;
- uvedenie druhu úkonu, na ktorý sa obvinený predvoláva (napr. výsluch obvineného, hlavné pojednávanie, verejné zasadnutie a pod.);
- z predvolania musí jednoznačne vyplývať, že práve predvolávaný obvinený sa má osobne dostaviť;¹⁵

¹⁰ Opatrením sa podľa § 10 ods. 19 TP rozumie neformálne ústne alebo písomné rozhodnutia technicko-organizačnej alebo operatívnej povahy.

¹¹ Pozri napr. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 299. ISBN 978-80-8168-593-4; príp. ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok. Veľký komentár.* Bratislava: EUROKÓDEX, 2014, s. 333. ISBN 978-80-8155-021-8.

¹² K tomu pozri napr. uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 254/2017 z 12. 4. 2017.

¹³ Tamtiež.

¹⁴ K tomu pozri napr. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 299 a nasl. ISBN 978-80-8168-593-4; príp. ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť.* Šamorín: HEURÉKA, 2016, s. 217. ISBN 978-80-8173-020-7.

¹⁵ K tomu ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář.* 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-wiew.seam?document-tId=nnptembrgnpwk5tlge3c443cl4ytsnr14ytkm-7obtdsma> [cit. 2019-10-20] s odkazom na český judikát uverejnený pod č. R 29/1997.